

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการประเมินบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วย

1. ด้านกายภาพ
2. ด้านการบริหารงาน
3. ด้านการจัดกิจกรรม
4. ด้านการบริการ

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ด้านกายภาพของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประเมินด้านกายภาพของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะศึกษาถึงสภาพแวดล้อมภายนอกอาคารและการใช้พื้นที่ของอาคารธรรมสถาน ดังนี้

สภาพภายนอกอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธรรมสถาน ตั้งอยู่บนเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่เศษ¹ โดยหนึ่งในสามของพื้นที่เป็นตัวอาคาร ส่วนพื้นที่โดยรอบมีความร่มรื่นอันประกอบไปด้วย สนามหญ้า ต้นไม้ใหญ่ปลูกอย่างเป็นระเบียบ ด้านหลังเป็นลานไทรซึ่งแผ่กิ่งก้านให้ร่มเงาที่คนจะไปนั่งพักได้ พื้นรั้วด้านนี้เป็นถนนบรรทัดทองซึ่งผ่านย่านสวนหลวง

สนามหญ้าหน้าธรรมสถานมีต้นไทรใหญ่ 2 ต้นแผ่กิ่งใบให้ร่มเงาตลอดวัน มักมีคนมาปูเสื่อ นั่งในบริเวณอันร่มรื่นนี้ อาจจะเป็นหญิงชรานำหลานตัวเล็ก ๆ มาหยอกเล่นกัน สระน้ำด้านหน้าธรรมสถานมีกังหันตีน้ำ 1 เครื่อง เช่นเดียวกับคูน้ำข้างธรรมสถานที่มีเครื่องตีน้ำอยู่ 2 เครื่อง

ลานภายในอาคารธรรมสถานเป็นที่ซึ่งผู้คนเข้ามาอาศัยร่วมเงาหลบร้อน มีชายสูงอายุมานั่งเล่น และด้วยบรรยากาศที่สงบร่มรื่นนี้ มักมีคนเข้ามานั่งสมาธิ ตลอดทั้งวันร่วมเงาของอาคารแผ่คลุมไปยังสนามหญ้าที่อยู่โดยรอบ จะเห็นเด็ก ๆ เข้ามาเล่น บางคนก็ขึ้นไปปีนต้นไม้ มีนิสิตชายหญิงจำนวน 7 - 8 คน มาวาดภาพต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นอยู่โดยทั่วไปในบริเวณนั้น ในช่วงบ่ายของวันหยุด พ่อแม่ลูกกลุ่มหนึ่งประมาณ 3 ครอบครัว มาเขียนภาพพระบายสีบนผ้าใบข้างคูน้ำในธรรมสถานตรงข้ามสนามกีฬาในร่ม ในตอนเช้าวันอาทิตย์ครุฑหนุ่มและนิสิตชายซึ่งเป็นผู้ช่วยกำลังดูแลเด็กนักเรียน

¹ 2 ไร่เศษเป็นพื้นที่ประมาณ 3,200 ตารางเมตร

กลุ่มหนึ่งทั้งชายหญิงอายุประมาณ 6 - 12 ปี นั่งวาดรูป บ้างก็ใช้สีชอล์ก บ้างก็ใช้สีน้ำมัน และ บ้างก็ใช้สีน้ำ

ใกล้กับถนนที่ผ่านหน้าธรรมสถานเรียงรายเป็นแนวด้วยต้นมะขามเทศ ยืนต้นสูงเป็นแถวทั้ง 2 ข้าง ให้ร่มครึ้มเงาจากใบบนกิ่งที่แตกแขนงออกมา สำหรับคนเดินอยู่ระหว่าง 2 ฝั่งของต้นมะขามเทศเหล่านี้

ดอกสีขาวงามสะพรั่งจากทิวต้นลั่นทมและต้นแก้วรอบอาคารธรรมสถาน สร้างให้เกิดสีสันสรรค์ที่สวยงาม และให้ความสงบเย็นใจ ไม้ที่ปลูกไว้ด้านหลังธรรมสถานเป็นกลุ่มของไทร เช่นเดียวกัน บริเวณนี้เป็นลานที่มีผู้คนมาใช้ประโยชน์ เช่น มาพักผ่อน หรือรับประทานอาหารร่วมกัน

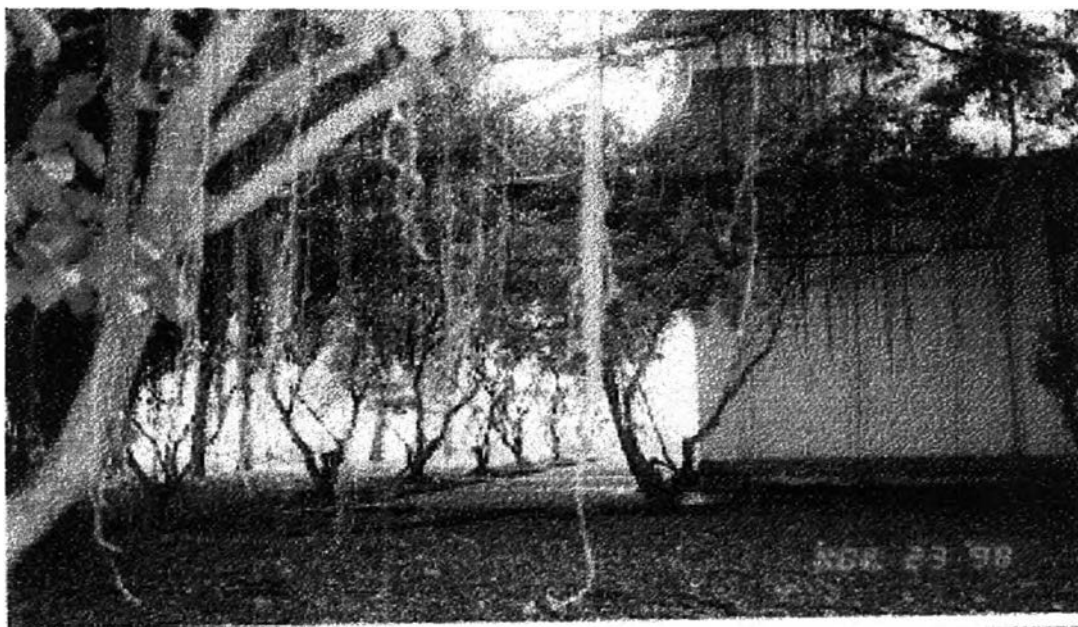
สภาพแวดล้อมที่ธรรมสถานจัดขึ้นนี้ เป็นไปตามความประสงค์เพื่อให้เป็นสถานที่ให้ความร่มรื่นสุขสงบทางใจจากการที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรพรรณ พุทธระกูล อาจารย์ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงการกำหนดภูมิทัศน์ของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2542 ดังนี้

แนวความคิดในการจัดภูมิทัศน์นี้ คือ การไม่ใช้รั้วล้อมธรรมสถาน แต่ใช้คูน้ำเป็นสิ่งแบ่งขอบเขต ทั้งนี้เพื่อให้เกิดบรรยากาศเป็นการเชื้อเชิญให้บุคคลทั้งหลายได้เข้ามายังสถานที่นี้

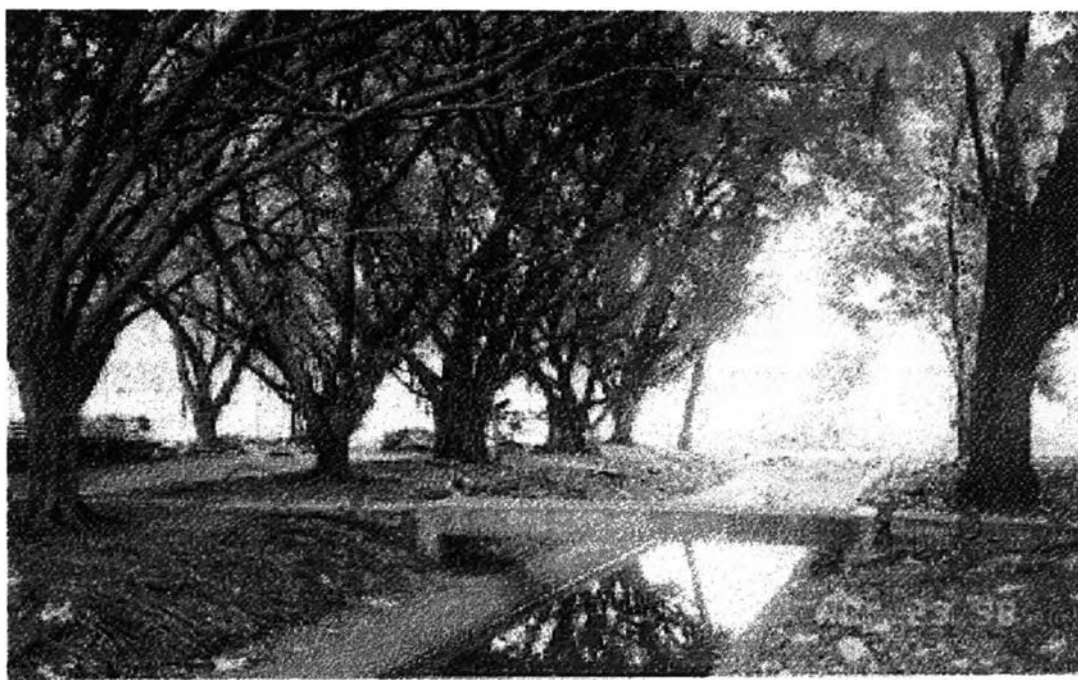
บริเวณด้านหลังธรรมสถานจัดเป็น "วนไทร" ให้มีบรรยากาศเป็นป่าของไทรพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งปลูกขึ้นอย่างหนาครึ้ม นกจะได้บินมาอาศัย เกิดความรู้สึกถึงธรรมชาติ บริเวณนี้ออกแบบไว้ให้สามารถใช้เป็นที่บรรยายธรรมและการสนทนากลุ่ม แต่ในภายหลังได้มีการตัดกิ่งไทรออกไปจนทำให้ความร่มรื่นเบาบางลง ทำให้นกไม่บินเข้ามาอาศัยตามความประสงค์เดิมของผู้ออกแบบ ปัญหาในการดำเนินงานตามแบบภูมิทัศน์ครั้งนี้ คือ งบประมาณไม่เพียงพอ สถานที่ที่จัดเป็น "วนไทร" นี้ ควรได้มีการโรยกรวดหรือหินเกล็ดให้ทั่วเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้คนเดินสะดุดรากไทรที่โผล่พื้นดินขึ้นมา รวมทั้ง บริเวณนี้ควรมีหินขนาดใหญ่ให้คนนั่งฟังธรรม หรือนำเสื่อมาปูเพื่อการสนทนากลุ่ม สิ่งเหล่านี้ก็ได้จัดทำ

นอกจากนี้ ได้ปลูกต้นพิทูลไว้เป็นแนวด้านนอกแทนรั้วของธรรมสถาน พิทูลมีกลิ่นหอม ดอกสีขาว และด้านหน้าของธรรมสถานคิดจะปลูกต้นโคกเป็นแนวไปยังถนน ให้มีสีสันสรรค์เป็นการเชื้อเชิญให้ผู้คนเข้ามาในบริเวณนี้ ครั้นพอถึงเวลาปลูก ทางมหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนใช้ต้นมะขามเทศแทนต้นโคก

ผู้ออกแบบกำหนดให้มีทางเข้าธรรมสถานเพียงทางเดียว โดยผู้ที่เข้ามาจะเดินอยู่ในซุ้มของลั่นทม ซึ่งขึ้นอยู่ทั้ง 2 ฝาก นำไปสู่บันไดทางขึ้นธรรมสถาน ปัจจุบันมีผู้คนเดินลัดสนามหญ้าตรงมาขึ้นบันไดธรรมสถานแทน

ภาพที่ 2 ด้านหลังของอาคารธรรมสถาน จัดปลูกต้นไม้เป็นแนวให้ความร่มครึ้มแก่บริเวณโดยรอบ

ภาพที่ 3 อีกมุมมองหนึ่งของแนวต้นไม้ที่ปลูกอยู่ด้านหลังอาคารธรรมสถาน

การปลูกต้นแก้วโดยรอบธรรมสถาน เสมือนเป็นกำแพงแก้วล้อมรอบธรรมสถานไว้ โดยให้ตัดแต่งต้นแก้วเหล่านั้นเป็นพุ่มในความหมายของพุ่มบูชาพระ เมื่อโตแล้วจะปล่อยโดยไม่ต้องตัดแต่ง ในการนี้ต้นแก้วจะช่วยกรองแสงและลดความร้อนแรงของแสงแดดทางทิศใต้ที่แผ่เข้ามายังตัวอาคารธรรมสถาน ทำให้เกิดร่มเงา บรรยากาศเย็นชื่น ต้นแก้วเหล่านี้ได้จัดปลูกให้ตรงกับเสาของธรรมสถาน

ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณธรรมสถานส่วนใหญ่จะเป็นต้นไม้ที่ให้ดอกสีขาว กลิ่นหอม กล่าวคือ ต้นพิกุลให้ดอกสีขาวขนาดเล็ก ต้นลั่นทมก็ให้ดอกสีขาว แต่ดอกมีขนาดใหญ่กว่าพิกุล และต้นแก้วที่ปลูกเป็นแนวล้อมคล้ายกำแพงแก้วของธรรมสถานก็จะให้ดอกสีขาวเช่นกัน ทั้งนี้การปลูกต้นไม้ที่มีดอกสีขาวเป็นไปเพื่อแทนความหมายของความสงบทางจิตใจ สีขาวทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ รวมทั้งดอกไม้สีขาวมักจะมีกลิ่นหอมอ่อน ๆ สร้างบรรยากาศสดชื่น นอกจากนี้ต้นไม้ที่ปลูกในธรรมสถานเป็นต้นไม้ที่แกร่ง ทนทาน แต่เป็นไม้ธรรมดา ๆ ที่พบเห็นได้ทั่ว ๆ ไป สองข้างของบันไดทางขึ้นธรรมสถานมีต้นไม้ปลูกไว้ซึ่งเป็นไม้ประดับ มีลักษณะเป็นพุ่ม ตัดแต่งได้ ดอกสีขาวและมีกลิ่นหอม

ในคูน้ำได้จัดปลูกบัวขาว คือ บัวนุชทริก ซึ่งจะให้น้ำใสสะอาด แต่ต่อมาเมื่อได้มีการปล่อยปลาลงในคูน้ำ ปลาได้กัดกินบัว ทำให้น้ำขุ่น ซึ่งถ้ายังปลูกบัวและดูแลเอาใจใส่ น้ำจะคงสภาพความใสไว้ได้

จากสภาพภูมิทัศน์ที่กล่าวนี้ แม้จะไม่ได้ตกแต่งตามที่สถาปนิกวางแบบไว้ครบถ้วนทุกประการ แต่ก็สามารถกล่าวสรุปได้ว่า บริเวณรอบนอกของธรรมสถานได้ใช้ธรรมชาติช่วยสร้างให้เกิดความสบายใจ มีบรรยากาศต้อนรับแก่ผู้คนที่เข้ามายังสถานที่แห่งนี้

การใช้พื้นที่ของอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสูง 2 ชั้น มีพื้นที่อาคารรวมทั้งสิ้น 1,070 ตารางเมตร (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523 : 52) เมื่อก้าวขึ้นบันไดเข้าในธรรมสถาน เราจะเห็นตัวอักษรบอกชื่อ “ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ติดไว้ด้านบนคานาภายในตัวอาคาร ซึ่งถ้ามองจากภายนอกจะไม่เห็นชื่อดังกล่าว

บริเวณทางด้านขวามือถัดไปจากธรรมสถานจะเป็นสนามเทนนิส ซึ่งได้เริ่มก่อสร้างในเดือนสิงหาคม 2541 กำหนดแล้วเสร็จในเดือนมกราคม 2542 เป็น “โครงการก่อสร้างสนามเทนนิส 10 คอร์ต และอาคารสโมสร” บนพื้นที่ $74 \times 81 = 5,994$ ตารางเมตร หรือประมาณ 3.75 ไร่ อันประกอบด้วยสนามเทนนิส 9 คอร์ต และสนามซ้อม 1 คอร์ต รวมทั้งอาคารสโมสร ซึ่งเป็นอาคารชั้นเดียว พื้นที่นี่เดิมไม่ได้ใช้ประโยชน์ และเป็นที่ทิ้งขยะ แม้ว่าการก่อสร้างอาจทำให้เสียพื้นที่สีเขียวไปบ้าง แต่ทางโครงการยังได้อนุรักษ์ต้นไม้เดิมไว้ พร้อมทั้งได้ปลูกต้นไม้เพิ่มเป็นต้นประดู่ 10 ต้น

(เกรียงเดช สอนดี, นายช่างเทคนิค กองอาคารสถานที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สัมภาษณ์, 13 ตุลาคม 2541)

ทั้งสองข้างของบันไดทางขึ้นธรรมสถานได้ปลูกต้นไม้ไว้ ทางขวามือในระหว่างไม้ที่ขึ้นอยู่นั้น มีเสารูปทรงสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 10 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2.50 เมตร ทั้งสี่ด้านมีข้อความ "สันติภาพจงมาสู่โลก" เป็นสี่ภาษา คือ ไทย อังกฤษ จีน และญี่ปุ่น ที่มาของเสาสันติภาพนี้เป็น การมอบของคณะสันติภาพจากประเทศญี่ปุ่น ในงานหล่อเทียนพรรษาประจำปี 2540 เมื่อวันศุกร์ที่ 11 กรกฎาคม 2540 เพื่อให้ข้อความที่เขียนไว้บนเสาเป็นการเชิญชวนให้คนในศาสนาต่างๆ ร่วมกันอธิษฐานจิตเพื่อเรียกร้องให้สันติภาพจงมาสู่โลกซึ่งธรรมสถานได้รับมาติดตั้งภายในบริเวณอาคาร ธรรมสถาน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2540)

ลานกว้างภายในอาคารธรรมสถานมีพื้นที่ 20 X 24 เมตร บริเวณที่ยกพื้นมีพื้นที่ 12 X 14 เมตร เป็นลานอเนกประสงค์ในการจัดกิจกรรมของทุกศาสนา และใช้ในการประชุมวิชาการประจำปี ของธรรมสถาน ลานโถงนี้เปรียบเสมือนห้องประชุมใหญ่ของธรรมสถาน เป็นบริเวณที่กว้างขวาง เหมาะแก่การสวดมนต์ร่วมกันและกิจกรรมกลุ่มจำนวน 50 - 100 คน ทางด้านภายนอกอาคาร เป็นที่ศาสนิกชนร่วมเดินเวียนเทียนรอบธรรมสถานในวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา พื้นที่โดยรอบอาคารธรรมสถานนี้เป็นสนามหญ้าและมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นอยู่ สามารถรองรับ ผู้ที่ทำกิจกรรมได้จำนวนมาก ตั้งแต่ 100 - 300 คน

เมื่อเข้าไปภายในธรรมสถาน ทางด้านซ้ายมือเป็นห้องบรรยายธรรม ห้องสำนักงาน ห้องสมุด และห้องอาหารเครื่องดื่ม ตามลำดับ ห้องบรรยายธรรมมีขนาด 6 x 8 เมตร ซึ่งในวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 17.00 - 19.00 น. และวันอาทิตย์เวลา 14.00 - 18.00 น. (ยกเว้นเดือนเมษายนและตุลาคม) จะมีการบรรยายธรรม อันเป็นกิจกรรมประจำสัปดาห์ของธรรมสถาน นอกจากนั้น ห้องบรรยายธรรม ยังอาจใช้ในการประชุมและการจัดกิจกรรมที่มีคนเข้าร่วมตั้งแต่ 20 - 40 คน และห้องนี้ยังใช้เป็นที่ ประชุมคณะกรรมการบริหารธรรมสถาน ซึ่งมีโดยเฉลี่ยเดือนละครั้ง

ห้องสำนักงานมีขนาด 4 X 6 เมตร ภายในจัดเป็นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่ 3 คน คือ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป พนักงานธุรการ และเจ้าหน้าที่โครงการส่งเสริมคุณธรรมจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย บนผนังด้านขวามือไว้พระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชของนายช่างศิลป์ของธรรมสถานเอง มุมห้องด้านในขวามือเป็นที่ตั้งคอมพิวเตอร์และพริ้นท์เตอร์ ห้องนี้เสมือนเป็นที่ต้อนรับผู้มาติดต่อที่วนเวียนมาในห้องนี้ ผู้เข้ามาติดต่อจะมีบางคนเข้ามาสนทนา ธรรมกับเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป บนโต๊ะด้านซ้ายมือจะวางจดหมายข่าว เอกสารทางธรรมและ อาจมีหนังสือธรรมะแจกแก่ผู้เข้ามาติดต่อ

ถัดจากห้องสำนักงานเป็นห้องสมุดซึ่งมีขนาด 6 x 8 เมตร นับเป็นสถานที่ที่มีความสงบ สบาย เหมาะแก่การเข้าไปศึกษาค้นคว้า บรรจุนั่งสวดและเทพธรรมะประมาณ 6,000 และ 3,600

ภาพที่ 4 เสาสันติภาพภายในอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการ ตามลำดับ เปิดบริการตั้งแต่เวลา 8.30 – 18.30 น. เว้นวันหยุดราชการ ส่วนห้องอาหาร และเครื่องดื่มซึ่งมีขนาด $(2 \times 4) + (2 \times 2)$ เมตรนั้นเป็นห้องที่ใช้เตรียมของว่างสำหรับผู้มาฟังการบรรยายธรรมวันอาทิตย์ ในช่วงพักระหว่างรายการ

ชั้นบนของธรรมสถานมีห้องภาวนา 2 ห้อง ขนาด 4×6 เมตรติดกัน บุคลากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่นับถือศาสนาอิสลามได้ใช้ห้องภาวนาเป็นที่ทำละหมาด นอกจากนั้น ยังอาจใช้เป็นห้องสำหรับการประชุม สัมมนา หรือประกอบกิจกรรมทางศาสนาของกลุ่มคนขนาดเล็กระหว่าง 5 – 10 คน ถัดจากห้องภาวนาเป็นห้องผู้อำนวยการ และห้องนายช่างศิลป์ซึ่งมีขนาด 6×8 และ 4×6 เมตร ตามลำดับ

ธรรมสถานเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมและเผยแพร่คำสอนในศาสนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์จาตุรนต์ วัฒนผาสุก อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงการออกแบบอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันอังคารที่ 23 กุมภาพันธ์ 2542 ดังนี้

ได้รับการมอบหมายให้ออกแบบอาคารธรรมสถาน เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2515 – 2516 จากคนบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ในขณะนั้น (ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แผลมฉาน หัสตินทร) โดยได้ปรึกษาอาจารย์ระวีมาตลอด และทางมหาวิทยาลัยหาสถานที่สำหรับก่อสร้าง แล้วเสร็จเป็นอาคารธรรมสถานในเดือนสิงหาคม 2522

การออกแบบธรรมสถานได้พิจารณาถึงหลักปฏิบัติของศาสนาหลัก ๆ คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ในทางพุทธศาสนา พระพุทธรูปจะหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ผู้ที่กราบพระพุทธรูปจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตก ส่วนการประกอบพิธีทางศาสนาอิสลาม ผู้ร่วมพิธีจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตก อันเป็นทิศของนครเมกกะ ดังนั้น ผู้ที่นับถือพุทธศาสนาและผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอิสลามจะหันหน้าไปทางทิศตะวันตกในระหว่างการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำหรับในศาสนาคริสต์ ไม่พบข้อกำหนดพิเศษใด ๆ เมื่อมีความสอดคล้องกันของหลักปฏิบัติในระหว่างศาสนาเช่นนี้แล้ว จึงสามารถออกแบบบริเวณสำหรับกิจกรรมทางศาสนาให้เป็นสถานที่เดียวกันได้ทั้ง 3 ศาสนา และเป็นลานที่บรรจุคนจำนวนมากในการทำพิธีทางศาสนา สำหรับการแบ่งพื้นที่ ได้ออกแบบให้มีลานโล่งในอาคารธรรมสถานให้คนกลุ่มใหญ่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยอาจจะขยับขยายลงไปตามด้านข้างและด้านหลังเมื่อมีคนมาก ๆ นอกจากนี้ ชั้นบนของอาคารได้จัดห้องไว้ 2 ห้อง สำหรับกิจกรรมกลุ่มเล็กหรือเฉพาะบุคคล

ในการออกแบบอาคารธรรมสถานได้พิจารณาว่า สถานที่นี้ต้องไม่มีสัญลักษณ์ของศาสนาใด โดยเฉพาะ รวมทั้งมีห้องน้ำสำหรับชำระร่างกายก่อนทำละหมาดของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม

รูปร่างของอาคารธรรมสถานพยายามให้มีสัญลักษณ์ของความเป็นไทย หลังคาไม่ใช้กระเบื้องปู เพราะอาจจะเกิดปัญหาว่าจำเป็นต้องเปลี่ยนบ่อย ๆ จึงออกแบบให้ใช้หลังคาคอนกรีตเพื่อ

ความถาวรรูปโมเสกสีส้มเพื่อความสวยงามและการดูแลรักษาได้ง่าย แต่ไม่ได้ปลอดความยาวของหลังคา โดยออกแบบให้มีช่วงจังหวะด้วยการยกคืบเป็นขั้นขึ้นมา

การที่อาคารธรรมสถานมีชายคายาวทำให้เกิดร่มเงาเป็นพื้นที่กว้างตลอดวัน ลดอุณหภูมิบริเวณนั้นลงได้ เนื่องจากกรุงเทพฯ ลมพัดจากทิศใต้ไปทิศเหนือ และลานโถงของธรรมสถานอยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตก จึงมีลมพัดเข้ามาในธรรมสถานตลอดเวลา

สรุป

ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในส่วนของตัวอาคาร ได้แบ่งเป็นส่วนที่ใช้ในการจัดกิจกรรมได้ คือ ลานโถงอเนกประสงค์ ห้องบรรยายธรรม และห้องสมาธิภาวนา ส่วนพื้นที่โดยรอบตัวอาคารได้จัดให้มีความร่มรื่นด้วยพรรณไม้ใหญ่ เป็นลานที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาหรือจัดกิจกรรมสำหรับคนจำนวนมาก ด้วยการจัดพื้นที่ภายในและภายนอกอาคารธรรมสถาน ทำให้สามารถใช้จัดกิจกรรมได้เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมและจำนวนผู้ร่วมกิจกรรมของแต่ละประเภทนั้น ตั้งแต่การประชุม การสนทนาธรรม การบรรยายธรรม การฝึกปฏิบัติ และการประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น

นับได้ว่า อาคารธรรมสถานได้รับการออกแบบให้มีความเป็นกลาง ไม่เจาะจงว่าเป็นสถานที่ของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง คนของทุกศาสนาจะมาประกอบกิจกรรมได้ และตัวอาคารให้ความเย็นสบาย เพราะมีลมพัดผ่านเข้าอาคารตลอดเวลา นับเป็นอาคารประหยัดพลังงาน

ภาพที่ 5 หลังคาของธรรมสถานได้รับการออกแบบให้สร้างด้วยคอนกรีต ปูด้วยโมเสกสีส้ม โดยมีช่วงจังหวะด้วยการยกคืบเป็นขั้นขึ้นมา

2. ด้านการบริหารงานของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประเมินด้านการบริหารงานของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พิจารณาในส่วนต่าง ๆ คือ

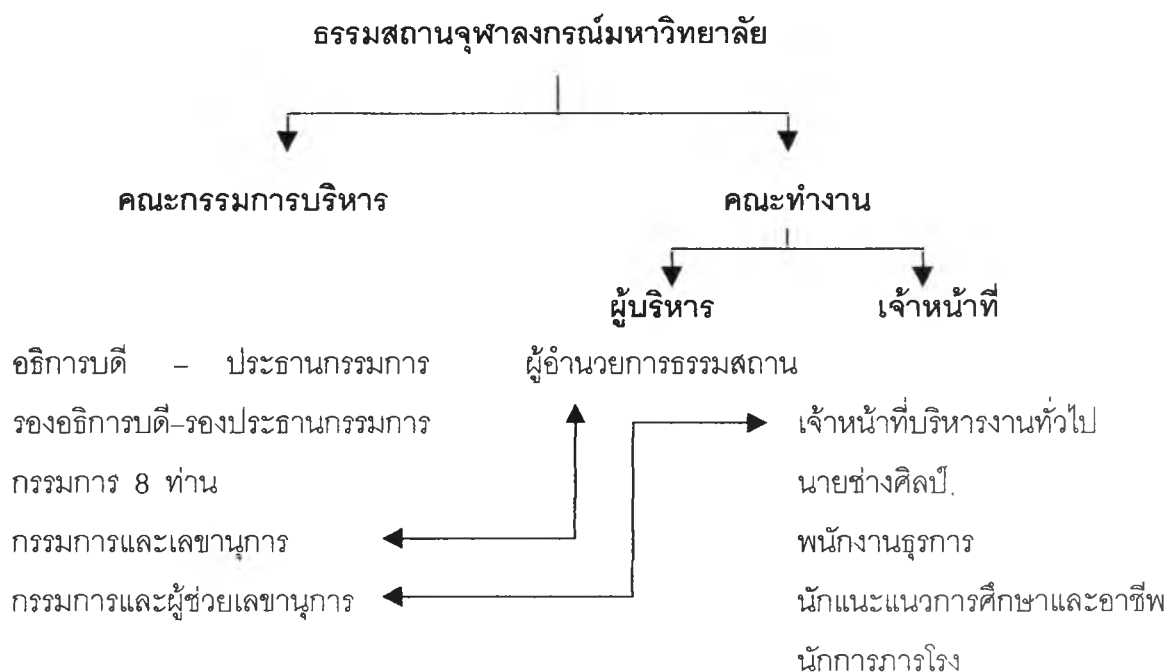
- 2.1 โครงสร้างการบริหารงานของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 2.2 การจัดการงบประมาณ
- 2.3 การคัดสรรบุคลากร
- 2.4 บรรยากาศในการปฏิบัติงาน

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 โครงสร้างการบริหารงานของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักงานมหาวิทยาลัย ดำเนินงานด้วยเงินผลประโยชน์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ธรรมสถานมีโครงสร้างการบริหารงานประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารธรรมสถาน และคณะทำงาน แสดงได้ด้วยแผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างการบริหารงานของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1.1 คณะกรรมการบริหารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²

ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เริ่มดำเนินการจากการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร จำนวน 12 คน เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2521 คุณสมบัติของคณะกรรมการบริหารชุดแรกนี้ได้เป็นรูปแบบการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารชุดต่อ ๆ มา กล่าวคือ อธิการบดีเป็นประธานคณะกรรมการ รองอธิการบดีฝ่ายบริหารเป็นรองประธานกรรมการ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิตและผู้แทนจากสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นกรรมการ ผู้อำนวยการธรรมสถานเป็นกรรมการและเลขานุการ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ และกรรมการอื่นอีก 6 คน อันประกอบด้วย อาจารย์ซึ่งเป็นผู้แทนศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป ซึ่งเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการบริหารธรรมสถาน และเคยเป็นนิสิตร่วมกิจกรรมของธรรมสถานตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง นับเป็นผู้ใกล้ชิดกับธรรมสถาน ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคณะกรรมการบริหารธรรมสถานโดยให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2543 ว่า

“อธิการบดีเป็นประธานคณะกรรมการบริหารธรรมสถานโดยตำแหน่ง รองประธานกรรมการ และกรรมการอีก 1 ตำแหน่งมาจากรองอธิการบดีที่งานของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมสถาน คือ รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร และรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต ตามลำดับ”

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2542) การอ้างถึงตำแหน่งรองอธิการบดีจะไม่ระบุเป็นรองอธิการบดีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะเรียกเป็นรองอธิการบดีและชื่อของท่าน ดังเช่น รองประธานกรรมการบริหารธรรมสถาน คือ รองอธิการบดี (ศ. นายสัตวแพทย์ ดร. ณรงค์ศักดิ์ ชัยบุตร) และรองอธิการบดี (รศ. ศรวิงศ์ สุมิตร) เป็นกรรมการบริหารธรรมสถาน

การมีผู้แทนสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นกรรมการคนหนึ่งในการบริหารธรรมสถานนั้น นอกจากจะเป็นการได้นิสิตเก่าซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของชาวจุฬาฯ มามีส่วนร่วมในกิจกรรมของธรรมสถานแล้ว เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปได้กล่าวเสริมว่า

“เมื่อก่อตั้งธรรมสถานนั้น ธรรมสถานต้องการความร่วมมือจากสมาคมนิสิตเก่า ๆ เพื่อจะระดมทุนเป็นค่าใช้จ่ายของการจัดกิจกรรมในส่วนที่ไม่สามารถเบิกจากงบประมาณได้”

สมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้บริจาคเงินมาจำนวนหนึ่ง ธรรมสถานนำดอกผลจากทุนส่วนนี้มาใช้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ในส่วนกรรมการจากสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์

² เรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการบริหารธรรมสถานควรอ่านประกอบกับ “การจัดองค์การของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ในบทที่ 2

มหาวิทยาลัยคนปัจจุบัน คือ เกษไชยกรหญิง ขจิตพรรณ ไทยเพชร ท่านได้กล่าวถึง การเป็นกรรมการบริหารธรรมสถานไว้เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2543 ว่า

“เดิมเป็นกรรมการสมาคมนิสิตเก่า จึงเป็นผู้แทนสมาคมนิสิตเก่าในคณะกรรมการบริหารธรรมสถาน แต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นกรรมการในสมาคมนิสิตเก่ามาหลายปีแล้ว การเป็นกรรมการบริหารธรรมสถานจึงถือว่า ไม่ได้เป็นในนามของผู้แทนสมาคมนิสิตเก่า”

เนื่องจากกรรมการบริหารมีวาระดำรงตำแหน่ง 1 ปี แล้วจึงมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารชุดใหม่ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปกล่าวถึงการติดต่อระหว่างธรรมสถานกับสมาคมนิสิตเก่าจุฬาฯ ในการหาตัวแทนเพื่อเป็นกรรมการบริหารธรรมสถานว่า

“แต่เดิม ธรรมสถานจะมีหนังสือถึงสมาคมนิสิตเก่าจุฬาฯ ทุกปี เพื่อส่งผู้แทนมาเป็นกรรมการบริหารธรรมสถาน เมื่ออาจารย์ขจิตพรรณรับเป็นกรรมการเช่นนี้ ธรรมสถานก็ไม่มีหนังสือถึงสมาคมฯ ประมาณ 10 ปีแล้ว”

ดังนั้น จึงถือได้ว่า ในปัจจุบันธรรมสถานไม่มีกรรมการบริหารในส่วนที่เป็นผู้แทนสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตั้งแต่ธรรมสถานเริ่มดำเนินการเป็นต้นมา ศ.ดร.ระวี ภาวิไล ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการธรรมสถานมาโดยตลอด ท่านมีส่วนทำให้เกิดธรรมสถานขึ้น เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของศาสนาต่าง ๆ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2543 เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปกล่าวถึงท่านว่า

“อาจารย์ระวี เป็นผู้อำนวยการธรรมสถานตั้งแต่แรก ท่านสนใจธรรมะและมีจิตใจที่เปิดกว้างสำหรับทุกศาสนา รวมทั้งสามารถจัดให้มีกิจกรรมของศาสนาต่าง ๆ ในธรรมสถาน ท่านเป็นที่ปรึกษาของอธิการบดีในขณะนั้น (ศ.ดร. เกษม สุวรรณกุล) ร่วมกันก่อตั้งธรรมสถานขึ้นมา”

ดังได้กล่าวแล้วว่า คณะกรรมการบริหารธรรมสถาน ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิจากศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปให้ข้อสังเกตถึงบุคคลที่เป็นกรรมการบริหารธรรมสถานว่า

“กรรมการบริหารธรรมสถานทุกท่านมีความเข้าใจ เห็นคุณค่า และประสานความร่วมมือกันระหว่างศาสนา อีกทั้งทุกท่านได้นำหลักคำสอนในศาสนามาใช้กับชีวิตประจำวัน”

เนื่องจากคณะกรรมการบริหารธรรมสถานมีวาระ 1 ปี ผู้อำนวยการธรรมสถานเป็นผู้ดำเนินการเสนอขอแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารธรรมสถานต่ออธิการบดีเพื่อลงนาม ในเรื่องนี้เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปกล่าวว่า

“เมื่อครบวาระ กรรมการบริหารเดิมจะได้รับการเสนอชื่อเป็นกรรมการต่อไป นอกจากกรรมการบางท่านเท่านั้นที่ขอลาออก เพราะมีภารกิจอื่น โดยทั่วไปแล้ว กรรมการบริหารธรรมสถานจะทำงานให้กับธรรมสถาน เป็นระยะเวลาต่อเนื่องกัน”

เมื่อไม่รวมอธิการบดี รองอธิการบดีทั้ง 2 คน และเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปซึ่งเป็นกรรมการโดยตำแหน่งแล้ว คณะกรรมการบริหาร 8 คนที่เหลือ ในปี พ.ศ. 2542 มีเพียงกรรมการ 2 คน ซึ่งมีอายุ 46 ปี และ 36 ปี และอยู่ในตำแหน่งกรรมการบริหารไม่ถึง 10 ปีที่ผ่านมา แต่กรรมการบริหารอีก 6 คนได้ทำงานกับธรรมสถานตลอดมาตั้งแต่แรก คือ ประมาณ 20 ปีแล้ว อีกทั้งกรรมการบริหารทั้ง 6 คนนี้ทุกคนมีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป นับได้ว่า วิทยวุฒิและประสบการณ์ของท่านเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของธรรมสถานเป็นอย่างยิ่ง และต่างได้เสียสละอุทิศตัวทำงานเพื่อศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้อำนวยการหรือกรรมการบริหาร ทำให้ธรรมสถานสามารถจัดกิจกรรมได้ครอบคลุมทุกศาสนาใหญ่ ๆ ที่มีผู้นับถือจำนวนมากในประเทศ เป็นที่น่าสังเกตว่า ธรรมสถานเป็นศูนย์กิจกรรมแห่งหนึ่งของมหาวิทยาลัย แต่ขาดตัวแทนจากนิกายปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่มีชมรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาในองค์การบริหารสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ชมรมพุทธศาสนาและประเพณี ชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน ชมรมศาสนศึกษา แผนกคatholic ชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม และชมรมจิตศึกษา ถ้าช่องทางนี้ได้รับการแก้ไขจะทำให้กิจกรรมของธรรมสถานได้เข้าสู่นิสิตมากขึ้น โดยผ่านทางความร่วมมือจากชมรมดังกล่าว ทั้งนี้เรื่องของศาสนาเป็นประโยชน์ต่อทุกคนและทุกวัย ควรจะได้เผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง

2.1.2 การนำนโยบายจากคณะกรรมการบริหารไปสู่การปฏิบัติ

คณะกรรมการบริหารธรรมสถานทำหน้าที่ดูแลด้านนโยบายและพิจารณาอนุมัติให้เจ้าหน้าที่ประจำจัดทำแผนปฏิบัติการให้สอดคล้องกับนโยบายโดยเสนอเป็นปฏิทินกิจกรรมประจำปี เช่น กิจกรรมการบรรยายธรรม การประชุมวิชาการประจำปี งานในวันสำคัญทางศาสนา คือ งานมาฆบูชา งานวิสาขบูชา งานหล่อเทียนจำนำพรรษา และงานอาสาฬหบูชา โครงการค่ายศึกษา และปฏิบัติธรรม และโครงการบรรพชาและอุปสมบทหมู่ นอกจากนั้น ธรรมสถานยังสามารถจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์และความเหมาะสม เช่น กิจกรรมที่ธรรมสถานให้ความร่วมมือ

กับหน่วยงานอื่น ยกตัวอย่าง กิจกรรมหลักสูตรต้นตระโยคะ 8 บทเรียน จัดโดย มูลนิธิวามนุษยธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) ในวันจันทร์และวันพุธ ระหว่างวันที่ 2 – 25 พฤศจิกายน 2541 กิจกรรมงานวันคริสต์มาส จัดโดย นิสิตชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2541 และกิจกรรมงานละศีลอด จัดโดย นิสิตชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2542 การจัดกิจกรรมที่นอกเหนือจากกิจกรรมที่ปฏิทินประจำปีนี้ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไปพิจารณาและเสนอขออนุมัติต่อผู้อำนวยการธรรมสถานได้เลย ทำให้การดำเนินงานไม่เกิดความล่าช้า เป็นผลให้มีกิจกรรมหลากหลายประเภทสำหรับทุกศาสนาจัดขึ้นในธรรมสถาน

คณะกรรมการบริหารมีการประชุมสำหรับรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม เช่น การประชุมวิชาการก็เป็นการพิจารณาถึง วันที่ หัวข้อ วิทยากร และผู้ร่วมประชุม เป็นต้น อีกทั้งก่อนวันจัดกิจกรรม จะมีการประชุมเพื่อแจ้งถึงความพร้อมในการดำเนินงาน เมื่อคิดโดยเฉลี่ย คณะกรรมการบริหารธรรมสถานจะมีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง ในส่วนการนำผลการประชุมคณะกรรมการบริหารธรรมสถานสู่การปฏิบัตินั้น อาจถือได้ว่า เป็นการมอบหมายงานจากผู้บริหารไปยังเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เพราะผู้อำนวยการธรรมสถานซึ่งเป็นผู้บริหารธรรมสถานนั้นเป็นกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการบริหารธรรมสถาน สำหรับเรื่องการมอบหมายงานนี้เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานได้ชี้แจงว่า

“หลังจากมีมติจากคณะกรรมการบริหาร ผู้อำนวยการจะเรียกเจ้าหน้าที่มาร่วมกันรับทราบ ออกความคิดเห็นและแจกจ่ายงาน”

การที่ผู้บริหารสามารถพบกับเจ้าหน้าที่ทุกคนเพื่อมอบหมายงานเช่นนี้นับเป็นลักษณะพิเศษเนื่องจากธรรมสถานเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีเจ้าหน้าที่อยู่ 5 คน ได้ทำงานร่วมกันโดยตรง ไม่ต้องแบ่งเป็นส่วนหรือฝ่ายแยกไปอยู่แต่ละแห่ง นอกจากนั้น ผู้บริหารก็ได้พบปะเจ้าหน้าที่ทุกคนอยู่เสมอ

2.2 การจัดการงบประมาณ

ในอดีตที่ผ่านมา เงินที่จัดสรรให้กับธรรมสถานเป็นเงินนอกงบประมาณของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งอนุมัติให้ตามที่ธรรมสถานเสนอมา นับตั้งแต่ปีการเงิน 2540 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใช้ระบบงบประมาณสำหรับเงินนอกงบประมาณเป็นแบบวางแผน – แผนงาน (PPBS : Planning – Programming – Budgeting System) อันมีหลักการในการจัดสรรงบประมาณไปตามแผนงานและโครงการ โดยดูความสำคัญและความเร่งด่วนของโครงการต่าง ๆ และจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของโครงการทั้งหมดที่มี วิธีนี้ช่วยให้การจัดสรรงบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยให้การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ แต่ละขั้นตอนเป็นไปอย่างได้ผล (เทียนฉาย กิระนันท์, 2540 : 3) ในปีการเงิน 2541 จะเป็นการจัดทำและใช้งบประมาณเงินนอกงบประมาณแบบวางแผน – แผนงานได้ปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ โดยกำหนด

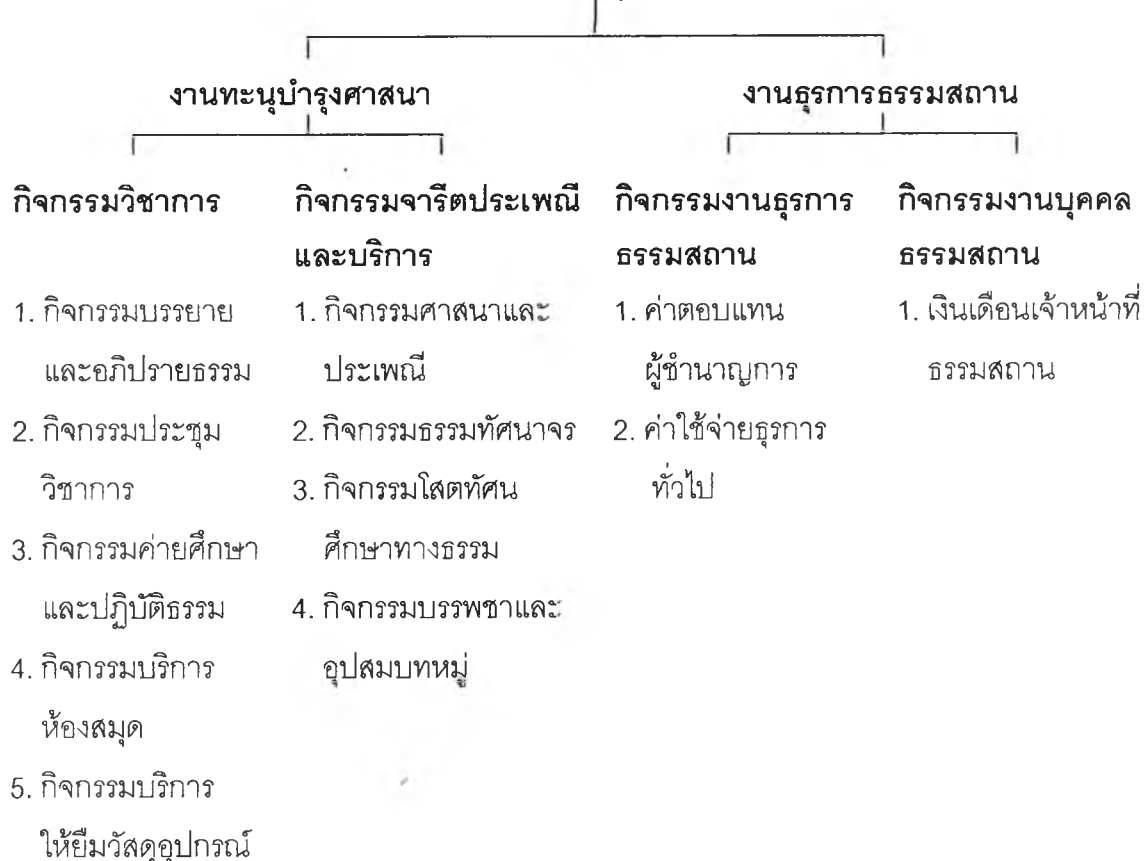
ปีการเงินจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน ถึง 31 มีนาคม ของปีถัดไป การเสนองบประมาณจัดทำในรูปตารางเหตุผลสัมพันธ์ (Logical Framework Matrix หรือ Log Frame) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ใช้ระบบบริหารการเงินกองทุน โดยจัดตั้งกองทุนในส่วนงบประมาณเงินนอกงบประมาณของสำนักงานมหาวิทยาลัยรวม 10 กองทุน ได้แก่

1. กองทุนเพื่อการบริหารวิชาการและการศึกษา
2. กองทุนเพื่อการวิจัย
3. กองทุนเพื่อการบริหารทางวิชาการ
4. กองทุนเพื่อกิจการนักศึกษา
5. กองทุนเพื่อทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม
6. กองทุนเพื่อการพัฒนาบุคลากร
7. กองทุนทั่วไป
8. กองทุนสินทรัพย์ถาวร
9. กองทุนสำรอง
10. กองทุนเงินสะสม

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2541 : 12)

ธรรมสถานได้รับการจัดสรรงบประมาณในเงินกองทุนที่ 5 และที่ 7 งบประมาณของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ งานทะนุบำรุงศาสนา และงานธุรการธรรมสถาน ซึ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณจากกองทุนเพื่อทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมกับกองทุนทั่วไป ตามลำดับ แสดงได้ด้วยแผนภูมิที่ 4 ดังนี้

แผนภูมิที่ 4 องค์ประกอบของงบประมาณของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
งบประมาณของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งบประมาณของธรรมสถานในส่วนงานทะนุบำรุงศาสนาแบ่งได้เป็น กิจกรรมวิชาการ และ กิจกรรมจารีตประเพณีและบริการ กิจกรรมวิชาการ ประกอบด้วย

1. กิจกรรมบรรยายและอภิปรายธรรม เป็นกิจกรรมตลอดปี ยกเว้นในเดือนเมษายนและตุลาคม เป็นรายการบรรยายธรรมประจำสัปดาห์ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 17.00 – 19.00 น. และรายการบรรยายธรรม วันอาทิตย์ เวลา 14.00 – 18.00 น. ค่าใช้จ่ายในส่วนนี้จะเป็นค่าใช้จ่ายอื่นได้แก่ ค่ารถรับส่งวิทยากร ค่าของว่างและเครื่องดื่มสำหรับวิทยากรและผู้ร่วมรายการ ค่าวัสดุ ได้แก่ ค่าเทปบันทึกเสียงการบรรยายแต่ละครั้ง ค่าเทปวีดิทัศน์ ค่าฟิล์มถ่ายรูป ค่าล้างอัดรูป และค่าสาธารณูปโภค คือ ค่าไปรษณียากร อนึ่ง วิทยากรทุกท่านได้มาบรรยายธรรมเป็นธรรมทาน

2. กิจกรรมประชุมวิชาการ อันมีค่าใช้จ่ายเป็นค่าตอบแทนสำหรับบทความและวิทยากร ค่าใช้สอย ได้แก่ ค่าอาหารจัดเลี้ยงผู้ร่วมงานใน 2 วันที่ประชุม รวมทั้งค่าเครื่องดื่มและของว่าง ค่าเอกสาร ค่าจัดเวทีและจัดนิทรรศการประกอบการประชุม ค่าวัสดุ ได้แก่ ค่าเทปบันทึกเสียง ค่าเทปวีดิทัศน์ ค่าฟิล์ม และค่าสาธารณูปโภค คือ ค่าไปรษณียากร

3. กิจกรรมค่ายศึกษาและปฏิบัติธรรม กำหนดให้มี 2 ครั้ง ในเดือนเมษายนและตุลาคม ค่าใช้จ่ายจะมีค่าตอบแทน ได้แก่ ค่าคนขับรถ ค่าวิทยากร บัณฑิตถวายวัดเพื่อเป็นค่าบำรุงสถานที่

ค่าไฟฟ้า ค่าใช้สอย ได้แก่ ค่าเดินทางไปราชการของผู้อำนวยความสะดวกและเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน เพื่อร่วมกิจกรรมค่ายศึกษาและปฏิบัติธรรม ค่าเอกสาร ค่ารถทัศนจร ค่าวัสดุ ได้แก่ ค่าเทปบันทึกเสียง ค่าเทปวีดิทัศน์ ค่าฟิล์มถ่ายรูปและค่าล้างอัด ค่าน้ำมันรถรับส่งและรถตู้ที่อยู่ประจำค่าย ค่าวัสดุเครื่องใช้ในการอยู่ค่าย และเครื่องเขียน เช่น แผ่นใส ปากกาเขียนแผ่นใส รวมทั้งค่าสาธารณูปโภค ได้แก่ ค่าไปรษณียากร

4. กิจกรรมห้องสมุด ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานห้องสมุด ประกอบด้วย ค่าใช้สอยในการพิมพ์บัญชีสมาชิกห้องสมุด ค่าวัสดุ ได้แก่ ค่าจัดซื้อหนังสือและเทปธรรมะ และค่าสาธารณูปโภค ได้แก่ ค่าไปรษณียากร

5. กิจกรรมบริการให้ยืมวัสดุอุปกรณ์ มีหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หอพักนิสิตจุฬาฯ ชมรมดนตรีไทย อบจ. วิทยาลัยปิโตรเคมี กองอาคารสถานที่ และสโมสรนิสิตจุฬาฯ เป็นต้น ได้ยืมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดพิธีกรรมทางศาสนา มีโต๊ะหมู่บูชา เครื่องสังฆภัณฑ์ อาสนะพระและเสื่อ ดังนั้นในแต่ละปีค่าใช้จ่ายที่ประมาณการไว้สำหรับกิจกรรมนี้จึงเป็นเพื่อจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ทดแทน

กิจกรรมจารีตประเพณีและบริการ ประกอบด้วย

1. กิจกรรมศาสนาประเพณี คือ งานมาฆบูชา งานวิสาขบูชา งานอาสาฬหบูชา งานหล่อเทียนจำนำพรรษา และงานคริสต์มาส

2. กิจกรรมธรรมทัศนจร จัด 2 ครั้งเป็นการทัศนจรไปยังวัดและสถานที่ที่น่าสนใจต่าง ๆ ค่าใช้จ่ายของกิจกรรมนี้ ประกอบด้วย ค่าตอบแทน ได้แก่ บัณฑิตถวายวัด ค่าใช้สอย ได้แก่ ค่าเดินทางไปราชการของผู้อำนวยความสะดวกและเจ้าหน้าที่ธรรมสถานเพื่อร่วมไปธรรมทัศนจร ค่าน้ำมันรถสำรวจสถานที่ ค่าของว่าง เครื่องดื่ม ค่าวัสดุ ได้แก่ ค่าฟิล์มและค่าล้างอัดรูปรวมทั้งค่าไปรษณียากร

3. กิจกรรมโสตทัศนศึกษาทางธรรม เป็นการจัดบอร์ดนิทรรศการที่ธรรมสถานตลอดปี จัด 10 ครั้ง รวมทั้งนิทรรศการสัปดาห์วิสาขบูชา (8 วัน) ร่วมกับหน่วยงานราชการอื่น ๆ ณ ปริณทลสนามหลวง ในนามจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. กิจกรรมบรรพชาและอุปสมบทหมู่ นิสิตภาคฤดูร้อน จัดขึ้นระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม

สำหรับงานธุรการธรรมสถานแยกได้เป็น กิจกรรมงานธุรการธรรมสถานและกิจกรรมงานบุคคลธรรมสถาน กิจกรรมงานธุรการธรรมสถาน ประกอบด้วย ค่าตอบแทนผู้ชำนาญการ (ศาสตราจารย์ ดร. ระวี ภาวิไล ผู้อำนวยการธรรมสถาน) และค่าใช้จ่ายธุรการทั่วไป ซึ่งแบ่งได้เป็น 5 หมวด คือ ค่าเบี้ยประชุม ค่าล่วงเวลา ค่าผลิตเอกสารเผยแพร่ ค่าซ่อมแซมและรักษาครุภัณฑ์ และค่าวัสดุสำนักงาน โดยที่ค่าเบี้ยประชุม ตั้งให้เฉพาะกรรมการบริหารธรรมสถานที่เป็นอาจารย์

ผู้ทรงคุณวุฒิของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ปัจจุบันเกษียณอายุไปแล้วจำนวน 4 ท่าน โดยเฉลี่ยประชุมปีละ 12 ครั้ง ส่วนค่าล่วงเวลานั้น เนื่องจากกิจกรรมของธรรมสถานส่วนใหญ่มีความจำเป็นที่จะต้องจัดในเวลานอกราชการ เช่น รายการบรรยายธรรมประจำสัปดาห์ทุกวันทำการ ระหว่างเวลา 17.00 – 19.00 น. รายการบรรยายธรรมวันอาทิตย์ เวลา 14.00 – 18.00 น. และบริการยืม – คืนของห้องสมุด ระหว่างเวลา 16.00 – 18.30 น. นอกจากนี้มีกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวันหยุดราชการ ในรายการประจำวันใช้เจ้าหน้าที่ 2 คน ส่วนกิจกรรมที่เป็นงานใหญ่จัดระหว่างปีจะใช้เจ้าหน้าที่ 5 คน และค่าผลิตเอกสารเผยแพร่ ได้แก่ ค่าโรเนียว ค่าถ่ายเอกสาร ปรุกระดาษไซ นอกจากนี้มีรายการจัดพิมพ์เป็นประจำ เช่น หนังสือปฏิทินกิจกรรมศาสนาประจำปี เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมงานบุคคลธรรมสถานจะเป็นหมวดเงินเดือนเจ้าหน้าที่ธรรมสถานแต่เพียงหมวดเดียว (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ข)

ในปีการเงิน 2540 และ 2541 ธรรมสถานได้รับอนุมัติงบประมาณเป็นจำนวนเงิน 1,331,035 บาท และ 1,339,460 บาท ตามลำดับ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ค ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ง)

จากการวิเคราะห์งบประมาณปีการเงิน 2540 และ 2541 โดยพิจารณาร้อยละของงบประมาณแต่ละส่วนต่องบประมาณทั้งหมด จะได้ดังนี้

งบประมาณปีการเงิน 2540 ได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยเป็นจำนวน 1,331,035 บาท สำหรับงานทะนุบำรุงศาสนาและงานธุรการธรรมสถานเป็นจำนวนเงิน 391,075 บาท และ 939,960 บาท คิดเป็นร้อยละต่องบประมาณทั้งหมดเท่ากับ 29.4 และ 70.6 ตามลำดับ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ค) ส่วนงบประมาณปีการเงิน 2541 ได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยเป็นจำนวน 1,339,460 บาท สำหรับงานทะนุบำรุงศาสนาและงานธุรการธรรมสถานเป็นจำนวน 494,100 บาท 845,360 บาท คิดเป็นร้อยละต่องบประมาณทั้งหมดเท่ากับ 36.9 และ 63.1 ตามลำดับ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ง) เมื่อเปรียบเทียบร้อยละของงบประมาณแต่ละส่วนต่องบประมาณทั้งหมดของปีการเงิน 2540 และ 2541 จะได้ตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบร้อยละของงบประมาณแต่ละส่วนต่องบประมาณทั้งหมดของปีการเงิน
2540 และ 2541

งบประมาณ	จำนวนเงิน งบประมาณ ปีการเงิน 2540	จำนวนเงิน งบประมาณ ปีการเงิน 2541	ร้อยละต่อ งบประมาณ ทั้งหมด ปีการเงิน 2540	ร้อยละต่อ งบประมาณ ทั้งหมด ปีการเงิน 2541	ความ ต่าง
งบประมาณทั้งหมด	1,331,035	1,339,460	100.0	100.0	
<u>งานทุนบำรุงศาสนา</u>	391,075	494,100	29.4	36.9	+ 7.5
<u>กิจกรรมวิชาการ</u>	249,050	321,800	18.7	24.0	+ 5.3
1. กิจกรรมบรรยายและ อภิปรายธรรม	58,400	79,900	4.4	6.0	+ 1.6
2. กิจกรรมประชุมวิชาการ	69,500	66,300	5.2	4.9	- 0.3
3. กิจกรรมค่ายศึกษาและ ปฏิบัติธรรม	102,150	154,100	7.7	11.5	+ 3.8
4. กิจกรรมบริการห้องสมุด	16,000	16,500	1.2	1.2	0
5. กิจกรรมบริการให้ยืม วัสดุอุปกรณ์	3,000	5,000	0.2	0.4	+ 0.2
<u>กิจกรรมจารีต ประเพณีและบริการ</u>	142,025	172,300	10.7	12.9	+ 2.2
1. กิจกรรมศาสนาและ ประเพณี	59,325	74,500	4.5	5.6	+ 1.1
2. กิจกรรมธรรมทัศน์นัจร	16,450	17,600	1.2	1.3	+ 0.1
3. กิจกรรมสอดทัศนศึกษา ทางธรรม	57,450	68,200	4.3	5.1	+ 0.8
4. กิจกรรมบรรพชาและ อุปสมบทหมู่	8,800	12,000	0.7	0.9	+ 0.2

ตารางที่ 3 (ต่อ)

งบประมาณ	จำนวนเงิน งบประมาณ ปีการเงิน 2540	จำนวนเงิน งบประมาณ ปีการเงิน 2541	ร้อยละต่อ งบประมาณ ทั้งหมด ปีการเงิน 2540	ร้อยละต่อ งบประมาณ ทั้งหมด ปีการเงิน 2541	ความ ต่าง
งานธุรการธรรมสถาน	939,960	845,360	70.6	63.1	- 7.5
กิจกรรมงานธุรการ ธรรมสถาน	268,800	227,000	20.2	16.9	- 3.2
1. ค่าตอบแทนผู้ชำนาญ การ (ผู้อำนวยการ ธรรมสถาน)	120,000	120,000	9.0	8.9	- 0.1
2. ค่าใช้จ่ายธุรการทั่วไป	148,800	107,000	11.1	8.0	- 3.1
กิจกรรมงานบุคคล ธรรมสถาน	671,160	618,360	50.4	46.2	- 4.2
เงินเดือนเจ้าหน้าที่ ธรรมสถาน	671,160	618,360	50.4	46.2	- 4.2

จากค่าร้อยละของงบประมาณแต่ละส่วนต่องบประมาณทั้งหมดในปีการเงิน 2540 และ 2541 จะเห็นได้ว่า

1. งบประมาณส่วนที่มากที่สุดของงบประมาณทั้งในปีการเงิน 2540 และ 2541 คือ ส่วนเงินเดือนเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน ซึ่งคิดเป็นร้อยละต่องบประมาณทั้งหมดเท่ากับ 50.4 และ 46.2 ตามลำดับ อนึ่ง เหตุที่งบประมาณในส่วนเงินเดือนเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน ปีการเงิน 2540 (671,160 บาท) มากกว่างบประมาณในส่วนปีการเงิน 2541 (618,360 บาท) เป็นเพราะในตอนที่ธรรมสถานเริ่มดำเนินการยังไม่มีอธิการบดีการภารโรง จึงต้องยืมบุคลากร 1 คนจากกองอาคารสถานที่มาทำหน้าที่นี้ ต่อมาเมื่อมีอธิการบดีการภารโรงและสามารถหาคนมาได้ ธรรมสถานจึงตกลงกับกองอาคารสถานที่ ขอให้ผู้ที่ทำหน้าที่นี้ตั้งแต่แรกอยู่กับธรรมสถานต่อไป ส่วนคนที่ได้รับเข้ามาใหม่ขอให้ไปอยู่ที่กองอาคารสถานที่แทน ครั้นต่อมาในปี 2540 คนของธรรมสถานที่อยู่กองอาคารสถานที่ลาออก มหาวิทยาลัยจึงให้ยุบอัตรานี้เสีย ดังนั้น นักการภารโรงที่ทำงานอยู่ที่ธรรมสถานจึงถือว่ายืมจากกองอาคารสถานที่ และธรรมสถานไม่ต้องตั้งงบประมาณในส่วนเงินเดือนนักการภารโรง ตั้งแต่ปีการเงิน 2541

2. เมื่อพิจารณางบประมาณที่ได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัยในปีการเงิน 2540 และ 2541 เป็นจำนวนเงิน 1,331,035 บาท และ 1,339,460 บาท ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า งบประมาณเพิ่มขึ้น 8,425 บาท เท่ากับร้อยละ 0.6

3. งบประมาณธรรมสถาน ประกอบด้วย งานทะนุบำรุงศาสนาและงานธุรการธรรมสถาน ซึ่งในปีการเงิน 2540 เป็นเงิน 391,075 และ 939,960 บาท ส่วนปีการเงิน 2541 เป็นเงิน 494,100 และ 845,360 บาท จะเห็นได้ว่า งบประมาณงานทะนุบำรุงศาสนาในปีการเงิน 2541 เพิ่มขึ้นจากปีการเงิน 2540 เท่ากับร้อยละ 26.3 แต่งบประมาณงานธุรการธรรมสถานในปีการเงิน 2541 ลดลงจากปีการเงิน 2540 เท่ากับร้อยละ 10.1

งบประมาณในแต่ละส่วนของปีการเงิน 2541 จะสูงกว่าปีการเงิน 2540 ยกเว้น งบประมาณในส่วนค่าตอบแทนผู้อำนวยการที่เท่าเดิม แต่กิจกรรมประชุมวิชาการ ค่าใช้จ่ายธุรการทั่วไปลดลง งบประมาณในส่วนเงินเดือนเจ้าหน้าที่ธรรมสถานในปีการเงิน 2541 น้อยกว่าปีการเงิน 2540 ได้ชี้แจงในข้อ 1 แล้ว ร้อยละของความแตกต่างในงบประมาณส่วนต่าง ๆ ของปีการเงิน 2540 และ 2541 แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ร้อยละของความแตกต่างในงบประมาณส่วนต่างๆ ของปีการเงิน 2540 และ 2541

งบประมาณ	ร้อยละของความแตกต่างของงบประมาณส่วนต่างๆ ของปีการเงิน 2540 และ 2541	หมายเหตุ เครื่องหมาย + แสดงว่า งบประมาณในส่วนนั้นของปีการเงิน 2541 มากกว่า ในปีการเงิน 2540 ส่วนเครื่องหมาย - แสดงว่า งบประมาณในส่วนนั้นของปีการเงิน 2540 มากกว่า ในปีการเงิน 2541
งบประมาณทั้งหมด	+ 0.6	
งานทะเบียนราษฎร	+ 26.3	
กิจกรรมวิชาการ	+ 29.2	
1. กิจกรรมบรรยายและอภิปรายธรรม	+ 36.8	
2. กิจกรรมประชุมวิชาการ	- 4.6	
3. กิจกรรมค่ายศึกษาและปฏิบัติธรรม	+ 50.9	
4. กิจกรรมบริการห้องสมุด	+ 3.1	
5. กิจกรรมบริการให้ยืมวัสดุอุปกรณ์	+ 66.7	
กิจกรรมจารีตประเพณีและบริการ	+ 21.3	
1. กิจกรรมศาสนาและประเพณี	+ 25.6	
2. กิจกรรมธรรมทัศนาจร	+ 7.0	
3. กิจกรรมเสด็จทัศนศึกษาทางธรรม	+ 18.8	
4. กิจกรรมบรรพชาและอุปสมบทหมู่	+ 36.4	
งานธุรการธรรมสถาน	- 10.1	
กิจกรรมงานธุรการธรรมสถาน	- 15.6	
1. ค่าตอบแทนผู้ชำนาญการ (ผู้อำนวยการธรรมสถาน)	-	
2. ค่าใช้จ่ายธุรการทั่วไป	- 28.0	
กิจกรรมงานบุคคลธรรมสถาน	- 7.9	
เงินเดือนเจ้าหน้าที่ธรรมสถาน	- 7.9	

จะเห็นได้ว่า ด้วยการกำหนดงบประมาณปีการเงิน 2541 เพิ่มจากปีการเงิน 2540 คิดเป็นร้อยละ 0.6 ธรรมสถานสามารถจัดสรรเงินงบประมาณในส่วนกิจกรรมต่างๆ ที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งลดงบประมาณบางส่วน และเป็นเงินเดือนเจ้าหน้าที่ตามอัตราที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนด อย่างไรก็ตามด้วยสถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศ ทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดนโยบายสำหรับการดำเนินงานของกองทุนต่าง ๆ สำหรับงาน/โครงการ ที่ได้รับอนุมัติงบประมาณในปีการเงิน 2540 ไปแล้ว โดย

ให้ทุกกองทุนปรับลดงบประมาณลงโดยรวมร้อยละ 20 ของงบประมาณที่ได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฝ่ายวางแผนและพัฒนา งานงบประมาณ, 2540) ในทำนองเดียวกัน ทางมหาวิทยาลัยได้ขอให้ทุกหน่วยงานปรับลดการใช้จ่ายเงินตามงบประมาณรายจ่ายเงินนอกงบประมาณแผ่นดินปีการเงิน 2541 ให้มียอดจ่ายไม่เกินร้อยละ 80 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กองแผนงาน งานงบประมาณ, 2541) ด้วยเหตุนี้ธรรมสถานได้ปรับการใช้งบประมาณปีการเงิน 2540 และ 2541 ให้ไม่เกินร้อยละ 80 จากยอดงบประมาณที่ได้รับ โดยปรับลดค่าใช้จ่ายในบางรายการลง

นอกจากเงินที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยแล้ว ธรรมสถานยังได้รับเงินบริจาคจากบุคคลภายนอกเงินจำนวนนี้จัดเป็นเงินประเภท “เงินบริจาครายได้กองทุนธรรมสถาน” ซึ่งแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ เงินทุนธรรมสถานซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ทั้งเงินที่ได้รับบริจาคและดอกผล อีกส่วนหนึ่งเป็นเงินที่มีผู้บริจาคจัดตั้งเป็นกองทุนตามความประสงค์ที่แจ้งไว้ ซึ่งธรรมสถานจะนำดอกผลมาใช้ได้ เงินทุนธรรมสถานได้นำมาใช้ในกิจการ เช่น พัฒนาประสิทธิภาพการทำงานโดยจัดซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์และเครื่องพิมพ์ด้วยเงิน 50,000 บาท เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2539 และปรับปรุงระบบเสียง โดยใช้เงินจำนวน 48,205.50 บาท เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2540 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2539 ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2540 ก ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (ม.ป.ป.)) อย่างไรก็ตาม ต่อมา “เงินบริจาครายได้กองทุนธรรมสถาน” ได้นำไปผนวกไว้ในกองทุนเพื่อทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งธรรมสถานจะขอใช้ได้ภายในกรอบที่เสนอในงบประมาณประจำปีเท่านั้น

ดังนั้น กล่าวโดยรวม ปัจจุบันงบประมาณของธรรมสถานได้จากงบประมาณเงินนอกงบประมาณของสำนักงานมหาวิทยาลัยในส่วนกองทุนเพื่อทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมและกองทุนทั่วไป มหาวิทยาลัยให้ความร่วมมือโดยอนุมัติงบประมาณตามที่ธรรมสถานเสนอ ส่วนการใช้งบประมาณก็เป็นไปด้วยความประหยัด และได้ครอบคลุมกิจกรรมหลากหลายประเภทของทุกศาสนา

2.3 การคัดสรรบุคลากร

ในส่วนเจ้าหน้าที่ประจำของธรรมสถานนั้นมีทั้งหมด 5 คน คือ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป นายช่างศิลป์ พนักงานธุรการ นักแนะแนวการศึกษาและอาชีพ และนักการภารโรง ชื่อตำแหน่งงานในธรรมสถานนำมาจากชื่อตำแหน่งในการบริหารงานบุคคลของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(มาตรฐานกำหนดตำแหน่งของข้าราชการพลเรือนในมหาวิทยาลัย ฉบับสมบูรณ์ ทบวงมหาวิทยาลัย) เพื่อบอกสถานภาพของการเป็นบุคลากรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยให้ตรงหรือใกล้เคียงกับหน้าที่ในธรรมสถาน เจ้าหน้าที่ธรรมสถานได้ชี้แจงถึงหน้าที่ของบุคลากรในธรรมสถานว่า

1. เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป เป็นเสมือนเลขานุการธรรมสถานโดย

1.1 ดูแลงานธุรการ กล่าวคือ เป็นผู้ร่างเอกสารต่าง ๆ เช่น จดหมาย รายงานการ

ประชุม เอกสารในโครงการของธรรมสถาน เช่น การประชุมวิชาการ เป็นต้น

1.2 ด้านการเงิน เป็นผู้จัดทำงบประมาณ เบิกจ่ายเงิน ดำเนินเรื่องเพื่อเบิกเงินงบประมาณมาใช้ในโครงการหรือกิจกรรม

1.3 ดูแลในด้านที่เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ

1.4 เตรียมเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ ให้กับผู้อำนวยความสะดวก

2. นายช่างศิลป์ ผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นป้ายขนาดใหญ่ งานออกแบบเกี่ยวกับงานพิมพ์ เช่น หนังสือ เอกสารของธรรมสถาน การถ่ายภาพนิ่ง และวิดีโอ การออกแบบตกแต่งสถานที่ จัดเวที และบริเวณงาน รวมทั้งศิลปกรรมสำหรับงานของธรรมสถาน เช่น ได้วาดภาพสีน้ำประกอบคำบรรยายจากหนังสือ “ธรรมบท” ของเสฐียรพงษ์ วรรณปก ในการจัดนิทรรศการในสัปดาห์วิสาขบูชา ซึ่งธรรมสถานร่วมจัดที่สนามหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2541 ที่ผ่านมา เป็นต้น

3. พนักงานธุรการ เป็นผู้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป เช่น การพิมพ์เอกสาร ดูแลช่วยเหลืองานในสำนักงาน เป็นต้น อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นเลขานุการผู้อำนวยความสะดวกธรรมสถาน

4. นักแนะแนวการศึกษาและอาชีพ ดูแลกิจกรรมที่ธรรมสถานจัด เช่น การบรรยายธรรม เป็นผู้บันทึกเสียงการบรรยายธรรมทุกครั้ง การอัดสำเนาและการให้บริการพิมพ์แก่ผู้สนใจ รวมทั้งงานห้องสมุดซึ่งเป็นงานบริการที่สำคัญของธรรมสถาน

5. นักการภารโรง ดูแลความสะอาด เก็บรักษากุญแจของธรรมสถาน ส่งหนังสือเจ้าหน้าที่ธรรมสถานคนหนึ่งกล่าวไว้เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 ว่า

“มหาวิทยาลัยเป็นผู้คัดเลือกตามคุณสมบัติ และวุฒิการศึกษาที่ธรรมสถานกำหนดให้ โดยมีคะแนนส่วนหนึ่งจากการวัดความสามารถและความรู้เฉพาะซึ่งผู้อำนวยความสะดวกธรรมสถานเป็นผู้ออกข้อสอบส่วนนี้ อีกทั้งในการสัมภาษณ์ ผู้อำนวยความสะดวกธรรมสถานจะเป็นกรรมการสอบสัมภาษณ์ด้วยท่านหนึ่ง”

เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าหน้าที่ทุกคนได้ทำงานกับธรรมสถานมาเป็นระยะเวลาช้านาน โดยมี 2 คนได้ร่วมงานกับผู้อำนวยความสะดวกมาตลอดตั้งแต่เริ่มจัดตั้งธรรมสถาน อีกท่านหนึ่งได้เคยเป็นอาสาสมัครของธรรมสถานตั้งแต่เมื่อครั้งยังเป็นนิสิตคณะเภสัชกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แล้วได้กลับมาเป็นเจ้าหน้าที่ของธรรมสถานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2542 เป็นเวลา 17 ปี ส่วนอีก 2 คน เริ่มงานกับธรรมสถานในปี พ.ศ. 2524 และปี พ.ศ. 2531

เจ้าหน้าที่ของธรรมสถาน เป็นลูกจ้างประจำเงินนอกงบประมาณของสำนักงานมหาวิทยาลัย นับตั้งแต่ปีการเงิน 2540 (1 เมษายน 2540 – 31 มีนาคม 2541) มหาวิทยาลัยได้ใช้นโยบายให้ยุบอัตราลูกจ้างเงินนอกงบประมาณที่ว่างลง และให้ทำการจ้างในระบบพนักงานมหาวิทยาลัย แทน โดยการว่าจ้างเป็นแบบมีสัญญาจ้าง มีการกำหนดระยะเวลาการจ้างที่ชัดเจน ให้ค่าตอบแทนที่

เหมาะสมกับคุณวุฒิ ประสบการณ์ และความขาดแคลนในสาขาวิชา สวัสดิการที่ได้รับใช้ระบบสวัสดิการสาธารณะที่มีแล้วโดยทั่วไป เช่น ระบบกองทุนประกันสังคม กองทุนเงินสะสม การให้เงินเดือนที่สูง เพื่อเป็นการชดเชยในส่วนของสวัสดิการที่หายไป มีการกำหนดรูปแบบการประเมินผลที่ชัดเจน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541 : 66) แต่การเปลี่ยนแปลงในด้านการบริหารงานบุคคลดังกล่าวนี้ ไม่มีผลต่อเจ้าหน้าที่ของกรมสถานในปัจจุบันซึ่งได้ปฏิบัติงานมาก่อนนโยบายนี้

กรมสถานได้พัฒนาบุคลากรตลอดมา เช่น จัดให้เจ้าหน้าที่เข้ารับการอบรม/สัมมนาในหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้น เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะทั่วไปที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน เช่น การส่งเจ้าหน้าที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารงานบุคคล การอบรมการจัดทำงบประมาณแบบวางแผน - แผนงาน (PPBS) เป็นต้น นอกจากนี้ กรมสถานได้สนับสนุนเจ้าหน้าที่กรมสถานให้มีโอกาสไปศึกษาและปฏิบัติธรรมนอกสถานที่ ผักผ่อนเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทางธรรมแก่ตนเอง อันเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในกิจการของกรมสถานเป็นอย่างมาก (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรมสถาน, 2541 จ)

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า เจ้าหน้าที่กรมสถานได้รับการคัดเลือกตามวุฒิและคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติงาน มีการกำหนดหน้าที่ชัดเจน รวมทั้งได้รับการส่งเสริมในการเข้าร่วมการอบรมของมหาวิทยาลัยอันเป็นการพัฒนาบุคคล และที่สำคัญ คือ การส่งเสริมคุณธรรมเพื่อความเข้าใจชีวิต โดยให้เจ้าหน้าที่เข้าร่วมโครงการค่ายศึกษาและปฏิบัติธรรมที่กรมสถานจัดขึ้น

2.4 บรรยากาศในการปฏิบัติงาน

บรรยากาศในการปฏิบัติงานเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เกิดผลงานที่ดี ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างบรรยากาศ ได้แก่ การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ทิศนคติทางบวกของบุคลากรและสภาพโดยรอบของผู้ปฏิบัติงานประมวลได้ ดังนี้

ในด้านการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยและบรรยากาศของการประชุมคณะกรรมการบริหารกรมสถาน รองประธานกรรมการบริหารกรมสถาน (รองอธิการบดี (ศ. นายสัตวแพทย์ ดร. ณรงค์ศักดิ์ ชัยบุตร)) กล่าวว่า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีนโยบายสนับสนุนกรมสถานในด้านงบประมาณอย่างเต็มความสามารถ และจากการที่ท่านได้ประชุมในคณะกรรมการบริหารกรมสถาน ท่านเห็นว่า เป็นการประชุมที่แสดงถึงความเป็นกลางและความร่วมมือระหว่างศาสนา ทุกคนแสดงความคิดเห็นเพื่อการวางแผนสำหรับกิจกรรมของกรมสถานอย่างเต็มที่

ในส่วนผู้ปฏิบัติงานนั้น เจ้าหน้าที่ทั้ง 5 คนของกรมสถานได้ให้สัมภาษณ์เป็นแนวเดียวกันในเชิงบวก เจ้าหน้าที่คนหนึ่งเล่าให้ฟังว่ารู้สึกภูมิใจที่ได้ทำงานกับ ศ. ดร. ระวี ภาวิไล ซึ่งเขาชื่นชมในฐานะเป็นผู้แปลหนังสือ "ปรัชญาชีวิต" จากงานเขียนของคาลิล ยิบราน ฯลฯ งานของกรมสถานเป็นงานที่เป็นอิสระ ใช้ความคิด ความสามารถเต็มที่ อีกทั้งทุกคนร่วมกันทำงานในบรรยากาศ

แบบประชาธิปไตย เจ้าหน้าที่คนที่สองกล่าวว่า งานที่ทำถือได้ว่าเป็นการทำบุญ ได้มีโอกาสไปศึกษาและปฏิบัติธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ งานที่ทำก็ไม่มีปัญหาอะไร นอกจากนี้ ขณะนี้มีผู้บริจาคหนังสือกับห้องสมุดเป็นจำนวนมากทำให้ทยอยเข้าห้องสมุดไม่ทัน

เจ้าหน้าที่คนที่สามบอกว่า ได้ทำงานกับธรรมสถานตั้งแต่อาคารธรรมสถานก่อสร้างเสร็จ มีหน้าที่ดูแลอาคาร อีกทั้งในวันอาทิตย์ที่มีการจัดรายการบรรยายธรรม และในบางครั้งมีพระภิกษุมาคำแวมก็ต้องพักอยู่ด้วย ทำงานนี้จนถึงว่าธรรมสถานเป็นบ้านหลังที่สอง

เจ้าหน้าที่อีก 2 คน กล่าวตรงกันว่า ชอบศึกษาธรรมะอยู่ก่อนแล้ว การทำงานในธรรมสถานจึงตรงกับใจของตน เจ้าหน้าที่หนึ่งใน 2 คนนี้กล่าวเสริมว่า ได้เพิ่มพูนความรู้และแนวทางปฏิบัติธรรมจากการพบปะผู้คน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ทั้งหลายที่มาเป็นวิทยากรในรายการต่าง ๆ อีกทั้งห้องสมุดก็เป็นแหล่งค้นคว้าได้สะดวก การทำงานก็ไม่มีปัญหาอะไร และธรรมสถานได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากทางมหาวิทยาลัย ในเรื่องงบประมาณที่ธรรมสถานใช้ในการดำเนินงานก็เป็นไปอย่างประหยัด ทั้งนี้เพราะการทำงานด้านธรรมะไม่มีค่าใช้จ่ายมากนัก เจ้าหน้าที่อีกคนหนึ่งบอกว่าบรรยากาศในการทำงานมีความเป็นอิสระ ให้ความสบายใจ และยังมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ได้ฟังการบรรยายธรรม ฟังสมาธิ และออกกำลังกายปฏิบัติธรรม เป็นต้น

จากลักษณะงานของธรรมสถานซึ่งถือว่าเป็นงาน “บุญ” และด้วยการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยที่มีต่อธรรมสถานอย่างเต็มตลอด เช่นเดียวกับความร่วมมือที่ผู้อำนวยการได้รับจากคณะกรรมการบริหารและเจ้าหน้าที่ ตลอดจนการเสียสละของผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ทุกคน จึงกล่าวได้ว่า การบริหารงานของธรรมสถานได้รับความเชื่อถือจากมหาวิทยาลัย และก่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับ

สรุป

ธรรมสถานมีโครงสร้างการบริหาร ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารและคณะทำงาน คณะกรรมการบริหารทำหน้าที่ดูแลด้านนโยบาย และคณะทำงานทำหน้าที่ดำเนินงานต่าง ๆ ตามนโยบายที่ได้รับมอบหมาย คณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม มีวิทยุฉวี ประสพการณ์ และความเสียสละ ได้ให้แนวทางในการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายครอบคลุมทุกศาสนา อันนำไปสู่การปฏิบัติโดยคณะทำงาน อย่างไรก็ตาม ธรรมสถานควรจะมีตัวแทนของนิสิตซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เยาว์วัยที่สุดของมหาวิทยาลัย เพื่อจะได้ประโยชน์สูงสุด และเป็นพื้นฐานทางศาสนาในชีวิตสืบไป

การบริหารงานของธรรมสถานมีส่วนเกื้อกูลต่อการดำเนินงาน ทำให้เกิดการประสานร่วมมือร่วมใจกันทั้งภายในและระหว่างคณะกรรมการบริหาร ผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ รวมทั้งมีการวางแผน

ทำงานในแต่ละปีเป็นปฏิทินกิจกรรม และอาจจัดกิจกรรมเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในสังคม อันเป็นการให้ข้อชี้แนะทางวิชาการในมุมมองของศาสนา

ในส่วนของกรมอบหมายงาน ก็เป็นไปได้โดยตรงจากผู้บริหาร คือ ผู้อำนวยการ ดังนั้น ปัญหาต่าง ๆ สามารถแก้ไขได้โดยง่ายจากสภาพการทำงานที่มีความใกล้ชิดนี้

ธรรมสถานสามารถบริหารบุคคล งบประมาณ และการจัดการ ทำให้สามารถดำเนินงาน อันเป็นประโยชน์แก่ทุกศาสนา และสามารถใช้งบประมาณอย่างประหยัดสมกับเป็นการดำเนินงานทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ธรรมสถานยังได้รับความสนับสนุนจากชาวจุฬาลงกรณ์ และบุคคลทั่วไปในเรื่องการเงิน และมอบหนังสือจากทุกศาสนาให้กับห้องสมุดของธรรมสถาน

3. ด้านการจัดกิจกรรมในธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในส่วนกิจกรรมนั้น ธรรมสถานได้แจ้งกิจกรรมแต่ละเดือนลงใน “จดหมายข่าว ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ซึ่งผู้สนใจสามารถมารับได้ที่ธรรมสถาน หรือบอกรับเป็นสมาชิกได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การจัดกิจกรรมในธรรมสถานพิจารณาจากกิจกรรมแยกได้เป็น 3 ประเภท คือ กิจกรรมที่จัดโดยธรรมสถาน กิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานภายนอกจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกิจกรรมที่จัดโดยนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

กิจกรรมที่จัดโดยธรรมสถาน คือ

3.1 การบรรยายธรรมประจำสัปดาห์ของธรรมสถานในวันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 17.00 – 19.00 น. รวม 60 ครั้ง และ วันอาทิตย์ เวลา 14.00 – 18.00 น. รวม 31 ครั้ง ระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542 รวมทั้งรายการพิเศษ “เพื่อความสดใสในชีวิต” ในเวลา 9.00 – 14.00 น. ของวันอาทิตย์ที่ 3 ในแต่ละเดือนระหว่างเดือน พฤศจิกายน 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542 รวม 4 ครั้ง

กิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานภายนอกจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ

3.2 หลักสูตรตันตระโยคะ 8 บทเรียน ซึ่งจัดโดยมูลนิธิธรรมาธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) ในวันจันทร์และพุธระหว่างวันที่ 2 – 25 พฤศจิกายน 2541 รวม 8 ครั้ง

กิจกรรมที่จัดโดยนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ งานคริสต์มาสและงานละศีลอด ดังนี้

3.3 งานคริสต์มาส จัดโดยนิสิตของชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันอังคารที่ 29 ธันวาคม 2541 จำนวน 1 ครั้ง

3.4 งานละศีลอด จัดโดยนิสิตของชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในวันเสาร์ที่ 9 มกราคม 2542 จำนวน 1 ครั้ง

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การบรรยายธรรมของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดให้มีกิจกรรมบรรยายธรรมประจำสัปดาห์ ในวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 17.00 – 19.00 น. วันละ 1 รายการ และกิจกรรมบรรยายธรรมวันอาทิตย์ จะมี 2 รายการ ตั้งแต่เวลา 14.00 – 15.50 น. และ 16.10 – 18.00 น. สำหรับวันอาทิตย์สัปดาห์ที่ 3 ของเดือนจะมีรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” ในช่วงเวลา 9.00 – 14.00 น. ธรรมสถานงดการบรรยายในเดือนเมษายนและเดือนตุลาคม กล่าวคือ ในรอบ 1 ปี กิจกรรมบรรยายธรรมจะแบ่งเป็น 2 ช่วงหรือ 2 ภาค คือ ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกันยายน และระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงมีนาคม

3.1.1 การบรรยายธรรมในระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2541 ถึงเดือน กุมภาพันธ์ 2542

ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตและฟังการบรรยายธรรมของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542 จำนวน 95 ครั้ง ดังมีรายการต่อไปนี้

ตารางที่ 5 กิจกรรมบรรยายธรรม วิทยากร และจำนวนผู้ฟังโดยเฉลี่ยระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542

รายการ	วิทยากร	วันที่ เดือน พ.ศ.	จำนวนผู้ฟัง โดยเฉลี่ย
ปรมัตถธรรมประยุกต์ (1 ครั้ง)	อ. อำนวย พัฒนศิริ	1 พ.ย. 2541	17
พระไตรปิฎกศึกษา (3 ครั้ง)	อ.ดร. บรรจบ บรรณรุจิ	1 พ.ย. 2541 17 ม.ค. 2542 7 ก.พ. 2542	26
จิตวิจยพุทธศาสนานิกายเซ็น (4 ครั้ง)	อ. เปงฮั่ว แซ่เฮ้ง	8 พ.ย. 2541 13 ธ.ค. 2541 10 ม.ค. 2542 14 ก.พ. 2542	22
คติโลก - คติธรรม (4 ครั้ง)	พญ. อมรา มลิลลา	8 พ.ย. 2541 13 ธ.ค. 2541 10 ม.ค. 2542 14 ก.พ. 2542	31
เพื่อความสดใสในชีวิต ครั้งที่ 5-8 (4 ครั้ง)	แม่ชีสุภาพรรณ ณ บางช้าง	15 พ.ย. 2541 20 ธ.ค. 2541 10 ม.ค. 2542 14 ก.พ. 2542	31
ไท่เก๊ก - โยคะ - สมาธิ อุบายวิธีสู่ความสงบเย็น (4 ครั้ง)	อ. สุพล ไฉนชิตกุล	15 พ.ย. 2541 20 ธ.ค. 2541 17 ม.ค. 2542 21 ก.พ. 2542	28

ตารางที่ 5 (ต่อ)

รายการ	วิทยากร	วันที่ เดือน พ.ศ.	จำนวนผู้ฟัง โดยเฉลี่ย
อริยสัจ 4 และ ปฏิจจนสมบัติ (2 ครั้ง)	ภัสชกรกิตติ รัตนศรีวิจิตร	15 พ.ย. 2541 28 ก.พ. 2542	20
เสวนา "ทัศนะและวิสัยทัศน์ของ ชาวพุทธ" (1 ครั้ง)	พล.ร.ต. มงคล สักกวาที	22 พ.ย. 2541	20
จิตวิเคราะห์ตามหลักพุทธ ศาสนา (3 ครั้ง)	ศ.ดร. ระวี ภาวิไล	20 ธ.ค. 2541 24 ม.ค. 2542 21 ก.พ. 2542	27
เที่ยวไปกับธรรมะ (1 ครั้ง)	นายสัตวแพทย์สมชัย วิเศษมงคลชัย	29 พ.ย. 2541	30
ความลับในชีวิต (3 ครั้ง)	อ. การ์ตารี ชิงห์	29 พ.ย. 2541 27 ธ.ค. 2541 31 ม.ค. 2542	24
สมาธิสู่โสดาและธรรมกาย วิภาช (2 ครั้ง)	อ. สุชาติ กอไพศาล	6 ธ.ค. 2541 24 ม.ค. 2542	42
สารจากพระสูตร (2 ครั้ง)	อ. ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์	27 ธ.ค. 2541 31 ม.ค. 2542	33
สติปัญญา 4 (1 ครั้ง)	อ. สมถวิล ธนวิทยาพล	7 ก.พ. 2542	26

ตารางที่ 5 (ต่อ)

รายการ	วิทยากร	วันที่ เดือน พ.ศ.	จำนวนผู้ฟังโดยเฉลี่ย
<u>วันจันทร์</u> พุทธศาสนศึกษา (10 ครั้ง)	พระมหาต่วน สิริธมฺโม พระมหากฤษณะ ตรุโณ พระมหาไชว์ ทุตฺตมฺโณ พระครูวิมลธรรมรังสี	30 พ.ย. 2541 14,28 ธ.ค.2541 4 ม.ค. 2542 ³ 25 ม.ค. 2542 1, 8 ก.พ. 2542 21 ธ.ค. 2541 18 ม.ค. 2542 15 ก.พ. 2542	6
<u>วันอังคาร</u> วิเคราะห์พุทธธรรม (15 ครั้ง)	ศ. ดร. ระวี ภาวิไล	3, 10, 24 พ.ย. 2541 1, 8, 15, 22, 29 ธ.ค. 2541 5, 12, 19, 26 ม.ค. 2542 2, 9, 23 ก.พ. 2542	14
<u>วันพุธ</u> ศาสนากับวิทยาศาสตร์ (12 ครั้ง)	ศ.ดร. ระวี ภาวิไล	2, 9, 16, 23 ธ.ค. 2541 6, 13, 20, 27 ม.ค. 2542 3, 10, 17, 24 ก.พ. 2542	10

³ มีพระภิกษุมาบรรยายแทนในวันที่ 4 มกราคม 2542

ตารางที่ 5 (ต่อ)

รายการ	วิทยากร	วันที่ เดือน พ.ศ.	จำนวนผู้ฟังโดยเฉลี่ย
<u>วันพฤษหัตถ์</u> พุทธปริทรรศน์ (15 ครั้ง)	ศ.น.พ. เสง เดชะโกศยะ	5, 12, 19, 29 พ.ย. 2541 3, 17, 24 ธ.ค. 2541 7, 14, 21, 28 ม.ค. 2542 4, 11, 18, 25 ก.พ. 2542	39
<u>วันศุกร์</u> พระสูตรในพระไตรปิฎก (6 ครั้ง)	พระอุปัชฌ์ จรณธมฺโม	6, 13 พ.ย. 2541 4, 25 ธ.ค. 2541 8, 29 ม.ค. 2542 5, 12 ก.พ. 2542	7
ปรมาัตถธรรมในชีวิตประจำวัน (2 ครั้ง)	อ. ประสงค์ เทียนสัน	19,26 ก.พ.2542	13

สรุปกิจกรรมบรรยายธรรมทั้ง 95 ครั้ง ในระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2541 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2542 นี้ มีวิทยากรที่เป็นฆราวาส 19 คน พระภิกษุ 6 รูป และแม่ชี 1 รูป จำนวนผู้ฟังโดยเฉลี่ยต่ำสุดและสูงสุดคือ 6 และ 39 คน ในรายการ "พุทธศาสนศึกษา" โดยพระมหาต่วน สิริธมฺโม และรายการ "พุทธปริทรรศน์" ของ ศ.น.พ. เสง เดชะโกศยะ ตามลำดับ (โปรดสังเกตว่าถึงแม้ว่ารายการ "สมาธิสุโสดา" และ "ธรรมกายวิภาซ" จะมีจำนวนผู้ฟังเฉลี่ย 42 คน แต่ก็เป็นกรเฉลี่ยจากการบรรยายธรรม 2 ครั้ง แต่รายการ "พุทธปริทรรศน์" เป็นการเฉลี่ยจากการบรรยายธรรม 15 ครั้ง)

การบรรยายธรรมทุกรายการเป็นการแสดงหลักธรรมในทางพุทธศาสนา ผู้ฟังการบรรยายธรรม (สุภาพบุรุษอายุ 76 ปี) ได้แบ่งประเภทของการบรรยายธรรมของธรรมสถาน ดังนี้

1. การบรรยายอภิธรรม ผู้ที่บรรยายจะเป็นผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม เช่น อ. บรรจบ บรรณรุจิ พระภิกษุ และฆราวาสที่สนใจในด้านนี้ เช่น อ. อำนวย พัฒนศิริ และ ศ. น.พ. เหวง เดชะโกศยะ
2. การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางศาสนา เช่น รายการของภัสชกรกิตติ รัตนศรีวิจิตร ผู้ที่สนใจฟังการบรรยายแนวนี้จะเป็นพวกคนหนุ่มสาว
3. การบรรยายหลักวิชาเฉพาะ เช่น ไข่เก็ก โยคะ ศาสนาอิสลาม และธรรมสถานเคยมี การบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาอิสลาม
4. การบรรยายในลักษณะเป็นแนวธรรมะทั่ว ๆ ไป เช่น รายการของ พญ. อมรา มลิกา ฟังแล้วชื่นใจ มีกำลังใจ เป็นการพูดคุยแบบกันเอง

ผู้ฟังการบรรยายธรรมได้กล่าวถึงวิทยากรไว้ (จากแบบสอบถาม) เช่น สุภาพสตรีอายุ 59 ปี ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิทยากรทุกคนว่า

“เป็นผู้มีปัญญาเป็นพื้นฐาน และผ่านความสำเร็จทางโลกมาแล้ว ความคิดและวิชาการที่นำมาบรรยาย จึงเป็นประสบการณ์ทั้งทางโลกและทางธรรมทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ดังนั้น ประสบการณ์และวิชาการที่ท่าน ถ่ายทอดจึงถือเป็นแนวทางได้”

แต่ถึงกระนั้น ผู้ฟังการบรรยายธรรม สุภาพสตรี อายุ 37 ปี ได้แสดงความคิดเห็นแตกต่างไปในส่วน คือ

“ธรรมสถานควรพิจารณาผู้บรรยายธรรมที่จะเชิญเข้ามา บางครั้งได้มีโอกาสฟังแล้ว รู้สึกว่ายังไม่เหมาะสม เพราะฟังแล้วทำให้เกิดความสับสน ความคลาดเคลื่อนในพระสัทธรรม”

นอกจากนั้น ผู้ฟังการบรรยายธรรม (สุภาพสตรีอายุ 52 ปี) ได้เขียนถึงปัญหาที่ตนประสบ ในการมาฟังการบรรยายธรรมว่า

“วิทยากรบางท่านไม่สามารถมาได้ ทางธรรมสถานจัดหาคนแทนไม่ทัน ทำให้เสียความรู้สึก เพราะเหน็ดเหนื่อยกับการเดินทาง”

โดยสรุป วิทยากรการบรรยายธรรมของธรรมสถานเป็นผู้ที่ได้ศึกษาและใช้ธรรมะในการ ดำเนินชีวิต ได้ถ่ายทอดความรู้ในแนวทางของแต่ละท่าน อันอาจจะเกี่ยวข้องกับอภิธรรม การ ประยุกต์คำสอนทางศาสนาเพื่อความเข้าใจชีวิต และการฝึกฝนกาย-จิต เช่น ไข่เก็ก และโยคะ เป็นต้น แต่ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิทยากรก็มี เช่น การที่ความรู้บางประเด็นที่วิทยากรถ่ายทอดไม่ ตรงกับความเข้าใจของผู้ฟัง และการที่วิทยากรไม่สามารถมาบรรยายธรรมได้ แล้วธรรมสถานจัด คนมาแทนไม่ทัน อย่างไรก็ตาม ปัญหาทั้งสองนี้อาจพิจารณาได้ว่า ปัญหาแรกกลับเป็นประโยชน์ ถ้าได้มีการถามวิทยากรถึงความเห็นที่ไม่ตรงกันนั้น คำตอบที่ได้ย่อมทำให้ผู้สงสัยเกิดความแจ่มชัด ในเรื่องนั้น ๆ ส่วนปัญหาที่สอง คงเป็นเหตุสุดวิสัยที่จะแก้ไขได้ทัน ถึงกระนั้น นับเป็นเรื่องดีที่

ธรรมสถานได้ทราบเสียงสะท้อนกลับจากผู้มาฟังการบรรยายธรรม

3.1.2 ห้องบรรยายธรรม

การบรรยายธรรมทุกวันจันทร์ – ศุกร์ เริ่มเวลา 17.00 น. ก่อนหน้านั้นตั้งแต่ 4 โมงเย็น บริเวณรอบธรรมสถาน มีผู้คนไปมาเพิ่มขึ้น ผู้ปกครองมารับนักเรียนโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายประถม สนามเบตองข้าง ๆ เรือนภะตราชามีคนมาเล่นบั้งแล้ว นักวิ่งเพื่อสุขภาพบางคนวิ่งออกกำลังกายบนทางเท้ารอบ ๆ สนามกีฬาในร่ม ผู้คนทยอยเข้ามาในห้องบรรยายธรรมเพื่อรอฟังการบรรยายธรรม บางคนจองที่นั่งแล้วก็ออกไปรับประทานอาหารที่โรงอาหารของหอพักนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อน

ห้องบรรยายธรรมเป็นห้องขนาด 6 x 8 เมตร จัดเรียงเก้าอี้ไว้สำหรับผู้ฟังประมาณ 30 คน เครื่องปรับอากาศ 2 เครื่องสร้างความสดชื่นภายในห้องตลอดการบรรยาย กระดานขาวตั้งไว้หน้าห้อง โดยมีแผนที่โลกขนาดใหญ่ติดผนังอยู่ด้านหลัง โต๊ะวิทยากรมีไมโครโฟนตั้งไว้ เครื่องฉายข้ามศีรษะอยู่ในตู้สามารถนำออกมาใช้ได้พร้อมจอ ระหว่างแถวของผู้นั่งฟังแยกออกเป็น 2 ตอน มีไมโครโฟนวางไว้บนขาตั้งสูงสำหรับผู้เข้าฟังการบรรยายได้ซักถามวิทยากร บนตู้ที่เก็บอุปกรณ์ในการบรรยายธรรมซึ่งตั้งอยู่ริมกำแพงข้างประตูด้านหน้าห้อง มีรูปภาพพระพุทธรชินราชพร้อมทั้งพานใส่รูปเทียนวางไว้เป็นเครื่องบูชา ในการบรรยายประจำวันอาทิตย์ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2542 วิทยากรคือ อาจารย์เบงฮั่ว แซ่เฮ้ง ได้นำดอกกุหลาบสีเหลืองที่ท่านปลูกไว้มาบูชาพระพุทธรชินราชนี้ ท่านกล่าวกับผู้มาฟังการบรรยายว่า “วันนี้เป็นวันแห่งความรัก - เราก็มีความรักต่อพระพุทธองค์ที่ได้ทรงชี้ทางพ้นทุกข์ให้แก่ชาวโลก”

เมื่อได้เวลาการบรรยายธรรม เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานจะย้ายห้องเป็นสัญญาณให้กับผู้คนโดยรอบ วิทยากรส่วนมากจะนั่งบรรยาย อาจมีเอกสารหรือหนังสือธรรมะมาแจก หรือในทำนองเดียวกัน ผู้ฟังอาจนำหนังสือธรรมะที่ตนเป็นผู้จัดพิมพ์มามอบให้กับผู้เข้ามาฟังการบรรยายทุกคน บรรยายภาคของการบรรยายนั้น ทุกรายการเป็นไปอย่างกันเอง การบรรยายธรรมของอาจารย์คนหนึ่งจะมีสุภาพสตรีซึ่งมารับฟังการบรรยายธรรมนำพวงมาลัยมามอบให้อาจารย์ทุกครั้ง ในการบรรยายธรรมแต่ละรายการ ผู้ฟังจะสนใจคอยซักถาม รวมทั้งเมื่อจบการบรรยาย วิทยากรจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าฟังพูดคุยปรึกษาหารือ การบรรยายธรรมทุกครั้งมีการบันทึกเทปไว้เพื่อผู้สนใจจะได้ยืมไปฟังได้นอกจากนั้น ธรรมสถานยังได้กระจายเสียงการบรรยายธรรมผ่านลำโพงออกไปภายนอก ผู้ที่สนใจอาจจะฟังได้จากลานโถงหรือผู้คนที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ได้ยินแล้วจะได้เข้ามาร่วมฟังได้

สำหรับการบรรยายธรรมวันอาทิตย์ หลังจากจบการบรรยายช่วงแรก ซึ่งมีตั้งแต่ 14.00-15.50 น. จะเป็นการพัก 20 นาที ธรรมสถานได้จัดของว่างและเครื่องดื่ม ผู้ฟังบางคนจะนำขนมและผลไม้มาสมทบด้วย เมื่อได้รับของว่างแล้ว ผู้ฟังอาจนำภาดใส่ของว่างและกาแฟไปรับประทาน

ในห้องบรรยายก็ได้ ในส่วนบริเวณที่รับแขกข้างนอกห้องบรรยายซึ่งตั้งหมู่เก้าอี้บุณวมไว้ ผู้ฟังส่วนหนึ่งจะนั่งรับประทานของว่าง พุดคุยกับวิทยากร นอกจากนั้น ผู้ฟังยังได้ใช้เวลาพักสังสรรค์กันในบริเวณหน้าห้องบรรยายธรรม ในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2541 หลังการบรรยายธรรมผู้ฟังส่วนหนึ่งได้ร่วมกับเตรียมอาหารว่าง ขนม และผลไม้ มาจัดเลี้ยงเนื่องในวันคล้ายวันเกิด(10 พฤศจิกายน) ของวิทยากร คือ ศ.น.พ.เชวง เดชะโกศยะ แล้วเชิญชวนให้ผู้ฟังทั้งหมดมาร่วมฉลองด้วย

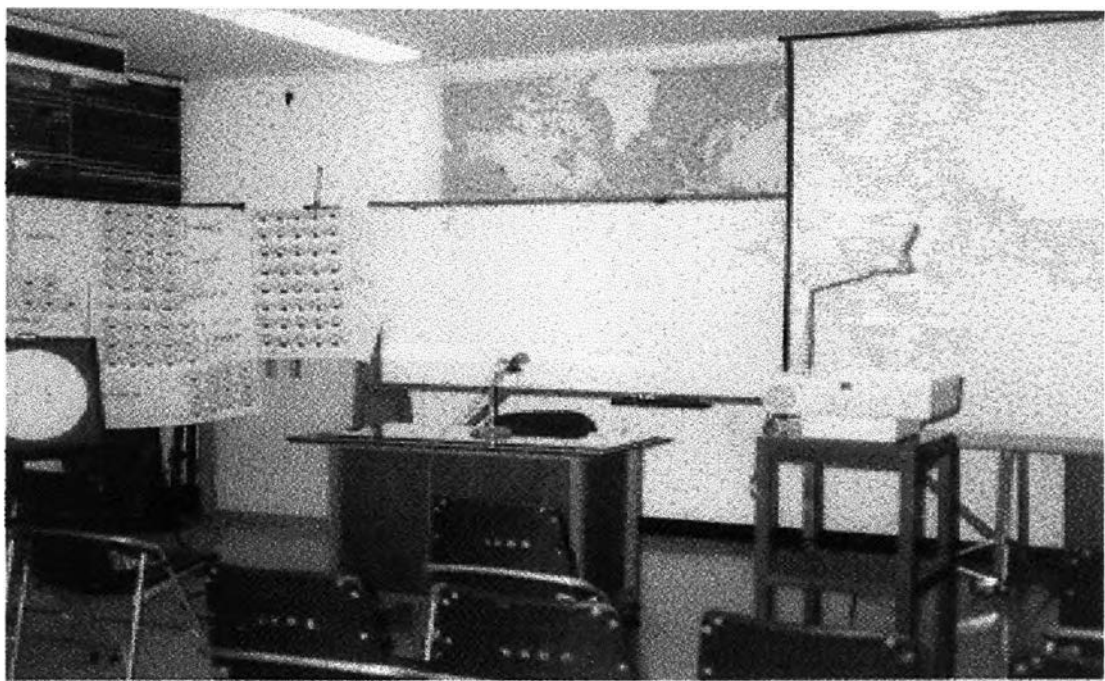
เมื่อเลิกการบรรยายในเวลา 19.00 น. บรรยากาศภายนอกธรรมสถานเข้าสู่ความเงียบ มีผู้คนและรถผ่านไปมาในบริเวณนั้นน้อยลง บางวันเจ้าหน้าที่โรงพิมพ์ของมหาวิทยาลัยยังคงทำงานอยู่ แต่ฝั่งตรงข้าม เรือนภะรตราชา และเรือนจุฬานฤมิตจะเปิดไฟสว่างไสวขับให้อาคารทั้งสองดูเด่นงามตา และเมื่อมาถึงประตูใหญ่ จะเห็นพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ไกล บัดนี้เวลาของวันได้ผ่านมาจนถึงช่วงที่กิจกรรมต่าง ๆ ของธรรมสถานได้หยุดพักผ่อนเพื่อที่จะเริ่มวันใหม่ในวันรุ่งขึ้น

ห้องบรรยายธรรมที่ธรรมสถานจัดไว้มีความสงบและเย็นสบาย ทำให้มีสมาธิในการรับและใคร่ครวญสิ่งที่ได้ฟัง ประกอบกับมีสื่อต่าง ๆ ช่วยให้เกิดความเข้าใจ ทั้งแผนภาพประกอบการบรรยาย เครื่องฉายข้ามศีรษะ และเครื่องฉายสไลด์ อย่างไรก็ตาม ห้องบรรยายธรรมเป็นสถานที่ที่ทุกคนใช้ร่วมกัน มีผู้เสนอความคิดเห็นไว้ เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีมหานคร อายุ 24 ปี คนหนึ่ง กล่าวว่า ห้องบรรยายธรรมน่าจะมีอีกห้องหนึ่งซึ่งใหญ่กว่าสัก 1 เท่า เพราะภายใน 5 ปี ข้างหน้าประชาชนจะประสบกับปัญหามากขึ้น ส่วนหนึ่งจะได้หันมาฟังธรรมะ ดังนั้น ในอนาคตน่าจะมีคนเข้าร่วมฟังธรรมที่ธรรมสถานมากขึ้น แต่สุภาพสตรี อายุ 48 ปีคนหนึ่ง กล่าวว่า ห้องบรรยายธรรมเท่าที่เป็นอยู่ก็ดีแล้ว เพราะมีขนาดพอเหมาะ ถ้าขยายห้องหรือเพิ่มปริมาณให้มีผู้เข้ามามาก ๆ จะทำให้ไม่สามารถสอบถามผู้บรรยายได้ถ้ามีปัญหา และบรรยากาศของการบรรยายในปัจจุบันก็อบอุ่นดี

จากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมระหว่างวันอาทิตย์ที่ 1 พฤศจิกายน 2541 ถึงวันอาทิตย์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2542 จะได้ว่า โดยเฉลี่ยแล้วแต่ครั้งจะมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมจำนวน 22 คน ครั้งที่ผู้มามากที่สุดจะเป็น 58 คน ในรายการ “พุทธปริทรรศน์” โดย ศ. นายแพทย์เชวง เดชะโกศยะ และครั้งที่ผู้มาน้อยที่สุดจะเป็น 5 คน ในรายการ “พุทธศาสนศึกษา” โดยพระมหาต่วน สิริธมฺโม และรายการ “ศาสนากับวิทยาศาสตร์” โดย ศ. ดร. ภาวิไล ด้วยตัวเลขดังกล่าวนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับ การสังเกตของผู้วิจัยแล้ว จะขอเสนอความคิดเห็นดังนี้ ห้องบรรยายธรรมได้จัดที่นั่งไว้ประมาณ 30 - 40 ตัว ถ้าจำนวนคนมากกว่านั้นในระดับตั้งแต่ 40 - 45 คน ก็จะนั่งได้พอดีกับห้อง แต่ในวันที่มีคนมาฟัง 58 คนนั้น ผู้ที่อยู่ในห้องช่วยกันนำเก้าอี้มาเสริมและขยับขยายที่นั่งของตนจนสามารถนั่งกันได้ ถือว่าเป็นจำนวนมากที่สุดที่ห้องบรรยายธรรม

ภาพที่ 6 การจัดที่นั่งภายในห้องบรรยายธรรม

ภาพที่ 7 โต๊ะวิทยากร และ สื่อประกอบการบรรยาย คือ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะและจอกระดานแขวนแผนภาพประกอบการบรรยาย

จะสามารถรับได้ไม่เกินไปจากนี้ อย่างไรก็ตาม ตลอด 4 เดือนของการบรรยายธรรมในวันจันทร์ ถึงศุกร์และวันอาทิตย์ที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย มีรายการที่จำนวนคนมากกว่า 40 คน อยู่ 6 ครั้ง ซึ่งมีเพียง 1 ครั้งที่มีมากกว่า 50 คน⁴

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้ฟังโดยเฉลี่ยในแต่ละครั้ง แนวโน้มของจำนวนผู้ฟัง และความสามารถในการรองรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม กล่าวได้ว่า ธรรมสถานมีความพร้อมในด้านสถานที่ให้ผู้สนใจได้มาร่วมกิจกรรมบรรยายธรรม

3.1.3 วิทยากร

วิทยากรที่มาบรรยายธรรมได้สะท้อนความรู้สึกต่อการบรรยาย โดยกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการบรรยายธรรมไว้ ดังนี้

“จุดประสงค์ของการบรรยายจะเป็นไปเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนาให้เกิดความรู้และการศึกษาในทุกแห่งทุกมุม ทั้งทางทฤษฎีและสามารถนำไปปฏิบัติได้ ให้ผู้ฟังได้รู้จักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ตามแนวพระไตรปิฎกและนำความรู้นี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน”

(บรรจบ บรรณรุจิ . วิทยากรรายการ พระไตรปิฎกศึกษา. สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2542)

“การบรรยายธรรมเป็นไปเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธองค์ อันเป็นส่วนสำคัญในศาสนาที่ตนนับถือ จึงสมควรกับการเป็นพุทธศาสนิกชน ความรู้ที่ คือ ความรู้ที่ได้โดยตรงหรือเกี่ยวเนื่องจากพระไตรปิฎก เรานับถือพระพุทธองค์ก็ต้องศึกษาถึงความดี และคำสอนของพระองค์ เปรียบเสมือนเรานับถือพ่อแม่ ก็ต้องรู้ว่าท่านดีอย่างไร และนำความดีนั้นมาเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติตน”

(ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ . วิทยากรรายการ สาระจากพระสูตร. สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2542)

วิทยากรอีกคนหนึ่งกล่าวว่า

“การบรรยายธรรมมีความประสงค์ที่จะให้เป็นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม”

(อมรา มลิลลา. วิทยากรรายการ คติโลก - คติธรรม. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2542)

⁴ ดูได้จาก “ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมในห้องบรรยายธรรมของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ในภาคผนวก ฉ หน้า 192

นอกจากนี้ วิทยากรได้กล่าวถึงการประเมินผลการบรรยายธรรม ดังนี้

“ผลการศึกษาระบบเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล ผู้บรรยายธรรมเป็น
กัลยาณมิตรที่แนะนำแนวทาง เพื่อจะได้นำไปใคร่ครวญและปฏิบัติให้พอ
เหมาะพอดีกับตน”

(สมถวิล ธนวิथाพล. วิทยากรรายการ สติปฏิฐาน 4. สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2542)

ส่วนวิทยากรอีกคนหนึ่งเปรียบเทียบการบรรยายธรรมว่า

“การบรรยายธรรมเปรียบเหมือนการที่ชาวนาหว่านข้าว ถ้ามีต้นข้าวขึ้นมา
จากต้นหนึ่งก็จะทำให้เกิดต้นอื่นต่อ ๆ ไป ถ้าผู้ฟังการบรรยายเกิดความหวังและ
กำลังใจ นำหลักธรรมไปแก้ไขปัญหาชีวิต หรือแนะนำผู้อื่นก็เป็นทีพอใจแล้ว”

(อมรมา มลิลดา. วิทยากรรายการ คติโลก - คติธรรม. สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2542)

วิทยากรคนอื่น ๆ ได้กล่าวไว้ว่า

“การประเมินการบรรยายธรรมนั้น อาจพิจารณาได้จากการที่ผู้มาฟังการ
บรรยายธรรมนั้นเป็นผู้ที่สนใจ และมีความตั้งใจที่จะรับความรู้จากวิทยากร
นั้นซักถามและร่วมกันอภิปราย ผู้ฟังบางท่านจะจดสิ่งที่ตนได้รับรู้ การแนะนำ
บอกต่อๆ กันทำให้จำนวนผู้ร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมในแต่ละครั้งไม่ลดน้อยลง”

(การ์ตารี ชิงห์. วิทยากรรายการ ความลึกลับของชีวิต. สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2542)

“การบรรยายธรรมที่ผ่านมา มีผู้ที่รู้จักกันว่าเป็นบุคคลที่สนใจศึกษาและ
ไปปฏิบัติธรรมหลายคน มาร่วมรายการบรรยายธรรม เรื่องนี้สามารถถือเป็น
ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะนำมาประเมินกิจกรรมในด้านธรรมะได้”

(พล. ร. ต. มงคล สักกวาที. วิทยากรรายการเสวนา “ทัศนะและวิสัยทัศน์ของชาวพุทธ”.

สัมภาษณ์, 22 พฤศจิกายน 2541)

“การเผยแพร่ธรรมะจะต้องประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 ส่วน ซึ่งจะนำ
มาพิจารณาในการประเมินกิจกรรมนั้นได้ กล่าวคือ (1) หนังสือตำราที่ใช้
ประกอบหรือค้นคว้าอ้างอิง จะต้องมีความสมบูรณ์ อันได้แก่ พระไตรปิฎก
อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา เป็นต้น (2) ผู้สอนต้องมีพร้อมทั้งความรู้ทาง
ธรรม และการปฏิบัติ (3) ผู้เรียนต้องมีความตั้งใจ”

(พระอุรุบัติ จรณธมฺโม. วิทยากรรายการ พระสูตรในพระไตรปิฎก. สัมภาษณ์, 8 มกราคม 2542)

อนึ่ง พระครูวิมลธรรมรังสี ซึ่งเป็นวิทยากรในรายการ พุทธศาสนศึกษา และผู้ช่วยของท่าน คือ คุณคงคม มณีทอง ได้ร่วมกันให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2542 อธิบายถึงธรรมเทศกธรรม 5 ซึ่งเมื่อขยายความตามข้อเขียนของพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2528 : 192) ได้ว่า ธรรมเทศกธรรม 5 หมายถึง ธรรมที่ผู้แสดงธรรมหรือสั่งสอนคนอื่นควรตั้งไว้ในใจมี 5 ข้อ คือ

1. อนุพุพิภักดี (กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์กันไปโดยลำดับ)
2. ปรีชาทศุสาวิ (ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่มุมแต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความยกเรื่องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล)
3. อนุทยตฺ ปฏิจฺจ (แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นที่ประโยชน์แก่เขา)
4. นอามิสฺนฺตโร (ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใช้เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน)
5. อุตฺตฺตานญฺจ ปฺรญฺจ อนุปฺนฺจ (แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถแสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มเหงผู้อื่น)

จากที่กล่าวข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า เมื่อรวบรวมความเห็นเกี่ยวกับจุดประสงค์และการประเมินการบรรยายธรรมจากวิทยากรในรายการบรรยายธรรมของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จุดประสงค์ของการบรรยายธรรมนั้นเพื่อเป็นการเผยแพร่หลักธรรมที่ถูกต้องทางพุทธศาสนา อันได้จากพระไตรปิฎกโดยตรงหรือคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง ให้ผู้สนใจในธรรมเข้าใจและนำคำสอนของพระพุทธองค์ไปใช้แก้ปัญหาและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ผู้บรรยายธรรมได้กล่าวในแนวเดียวกันว่า ผู้ให้ธรรมะเป็นกัลยาณมิตรที่ให้คำแนะนำเพื่อผู้ฟังจะได้นำไปพิจารณาไตร่ตรองและนำไปปฏิบัติ ผลที่ได้รับจะเป็นเฉพาะตัวผู้ปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ความตั้งใจ การซักถามทำความเข้าใจในระหว่างการบรรยาย รวมทั้งการที่ผู้ฟังได้แนะนำต่อ ๆ กันให้มารับประโยชน์จากการฟังการบรรยายธรรมก็เป็นสิ่งที่นำมาประเมินกิจกรรมในรูปการเผยแพร่ธรรมได้

3.1.4 ผู้รับฟังการบรรยายธรรม

จากการสังเกตผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรมได้ข้อสรุปที่สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรมจำนวน 101 คน เป็นชาย 48 คน และหญิง 62 คน กล่าวคือ ผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรม ประกอบด้วย บุคคลหลากหลายอาชีพ มีทั้ง ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักศึกษา พนักงานภาคเอกชน ผู้ประกอบอาชีพอิสระ และผู้ที่เกษียณจากงานประจำแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่า มีผู้ตอบแบบสอบถาม (สุภาพบุรุษอายุ 48 ปี) ซึ่งเป็นผู้

ตกงาน ⁵ ผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรมที่เป็นนักศึกษานั้น มีทั้งที่เป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักศึกษาศาสนาอื่น ⁶ ผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรมเกือบทั้งหมดเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ มีเพียง 2 คน ในจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่นับถือศาสนาคริสต์ ผู้เข้ารับฟังการบรรยายธรรมส่วนมากจะมีอายุระหว่าง 40 – 49 ปี ⁷ และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นผู้มาฟังการบรรยายธรรมแล้วไม่เกิน 1 ปี ⁸

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมบรรยายธรรมได้นำความรู้และข้อธรรมะที่ได้มาจากการฟังการบรรยายธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังความคิดเห็นของบุคคลต่อไปนี้

นิสิตชายชั้นปีที่ 2 คณะอักษรศาสตร์

“การฟังธรรมทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น เวลาในทุกข์จะได้ละได้ ปลงได้ และช่วยเหลือผู้อื่นที่มีความทุกข์ โดยเอาธรรมะที่ได้นำไปถ่ายทอด นอกจากนั้น ธรรมะยังเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง”

ข้าราชการชายอายุ 30 ปี

“ข้อธรรมะที่ได้จากการฟังการบรรยายธรรมช่วยให้รู้ว่าชีวิตต้องการอะไร เกิดมาเพื่ออะไร ทำให้มีความระมัดระวังในสิ่งผิด ใช้เวลาอย่างมีคุณค่า เพราะชีวิตนั้นสั้นนัก รู้จักการให้อภัย และการมีเมตตา”

⁵ ดูได้จาก การจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามอาชีพ ของ ข้อมูลบางส่วนที่ได้จากผู้ตอบ “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ในภาคผนวก จ หน้า 186

⁶ ดูได้จาก การจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนักศึกษาตามสถาบัน ของ ข้อมูลบางส่วนที่ได้จากผู้ตอบ “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ในภาคผนวก จ หน้า 187

⁷ ดูได้จาก การจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามอายุ ของ ข้อมูลบางส่วนที่ได้จากผู้ตอบ “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ในภาคผนวก จ หน้า 188

⁸ ดูได้จาก การจำแนกผู้ตอบแบบสอบถามตามระยะเวลาที่ได้มาร่วมฟังกิจกรรมบรรยายธรรม ของ ข้อมูลบางส่วนที่ได้จากผู้ตอบ “แบบสอบถามเพื่อการวิจัยเชิงประเมินเกี่ยวกับบทบาทของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ในภาคผนวก จ หน้า 189

ข้าราชการชายอายุ 42 ปี

“แนวทางที่ได้จากการฟังธรรมจะเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจ โดยจะนำไปเป็นข้อสังเกตและสำรวจตนเองว่า เป็นไปอย่างที่ได้ฟังมาอย่างไร เพราะหากไม่มีผู้มาชี้แนะ อาจมองไม่เห็นทั้ง ๆ ที่กำลังเป็นอยู่หรือที่กำลังประสบอยู่ และลองพยายามทำตามที่วิทยากรแนะนำในสิ่งที่ดี ๆ”

สุภาพบุรุษอายุ 43 ปี

“การปฏิบัติตามที่ได้ฟังจากการบรรยายธรรม ทำให้เครียดน้อยลง รู้จักมองตนเอง โดยการฝึกสติ มีทัศนคติในการมองคนอื่นกว้างขึ้น พยายามฝึกตนเองที่จะมองเฉพาะส่วนดีของคนอื่น เริ่มจะเห็นการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมะที่ได้เรียนรู้มา”

ข้าราชการสตรีอายุ 31 ปี

“ธรรมะสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดสติจากการกำหนด วัฏริยาบถต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการยืน เดิน นั่ง นอน การกำหนดอิริยาบถจะทำให้การกระทำต่าง ๆ ไม่อยู่ในความประมาท”

สุภาพสตรีคนหนึ่งเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชนอายุ 37 ปี

“ธรรมะเป็นหลักในการพิจารณาการกระทำทางกาย วาจา ว่าควรหรือไม่ควร เกิดคุณหรือโทษ เกิดประโยชน์หรือไม่เกิดประโยชน์อย่างไรและเมื่อกระทำลงไปแล้วผิดพลาด ก็นำมาพิจารณาแก้ไข เพื่อให้เกิดความผิดพลาดน้อยลง ในโอกาสต่อไป จิตใจก็จะแจ่มใสรำเริงด้วยความเข้าใจและนำธรรมะมาใช้”

สุภาพสตรีคนหนึ่งอาชีพค้าขายอายุ 50 ปี

“ธรรมะสามารถประยุกต์ใช้กับการทำงาน การสังคมในหมู่เพื่อนและครอบครัว โดยมีสติระลึกไม่ให้ความโกรธ ความโลภรุนแรงขึ้น แต่ระงับให้เหลือน้อยลง ทำงานอย่างสงบเย็น ไม่ค่อยมีข้อโต้แย้ง เมื่อเกิดปัญหาที่ใช้สติปัญญาแก้ไขไปได้โดยลำดับ สภาพจิตก็เย็นสงบระงับลง แม้จะทำได้เป็นบางครั้งบางคราว”

และข้าราชการบำนาญสตรีอายุ 65 ปี

“ความรู้และข้อธรรมะต่าง ๆ ที่ได้รับฟังตลอดมานับว่าเป็นประโยชน์มาก ได้ความรู้ที่แตกฉาน ถูกต้องชัดเจน เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มากขึ้น มีกำลังใจที่จะปฏิบัติธรรมมากขึ้น สามารถนำไปพัฒนาจิต แก้ไขตนเอง ให้จิตสงบมีสติมากขึ้น พอที่จะสำรวจตนเองได้เร็วขึ้น จิตเกิดเมตตา มากขึ้น”

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ธรรมะที่ได้จากการฟังการบรรยายธรรมที่จัดโดยธรรมสถาน ทำให้ผู้ ฟังเข้าใจชีวิต ช่วยให้มีชีวิตที่น้อยลง เป็นแนวทางในการปฏิบัติตน มีสติ ไม่ประมาท และ สร้างเสริมเมตตาธรรม

การบรรยายธรรมของธรรมสถาน อันประกอบด้วย การบรรยายประจำวัน ในเวลา 17.00 - 19.00 น. ทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ การบรรยายประจำวันอาทิตย์ เวลา 14.00 -18.00 น. และรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” ทุกวันอาทิตย์สัปดาห์ที่ 3 ของเดือน ตั้งแต่ เวลา 9.00-14.00 น. ทุก รายการที่กล่าวนี้ นับว่าประสบความสำเร็จจากการที่มีผู้ฟังติดตามรายการแต่ละรายการในอัตราที่ ไม่ลดลง ผู้ที่มาฟังต่างให้ความสนใจที่จะได้รับความรู้และหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน วิทยากร ที่มาให้ความรู้ก็สามารถชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องในการปฏิบัติธรรม อีกทั้งการบรรยายของวิทยากร ทุกคนจะแทรกความรู้เกี่ยวกับชีวิต อันทำให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ฟัง ทั้งนี้สามารถกล่าวได้ว่า เป็นเพราะ ความพยายามของธรรมสถาน ได้จัดสถานที่ให้มีความเหมาะสมสำหรับการบรรยายธรรม อันหมายถึง มีห้องบรรยายธรรมที่เย็นสบาย อีกทั้งได้จัดอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น จัดรถรับส่งวิทยากร ที่เป็นพระภิกษุ จัดให้มีอาหารว่างสำหรับการฟังการบรรยายธรรมเป็นเวลา 4 ชั่วโมงในวันอาทิตย์ นอกจากนั้น ความเป็นกันเองระหว่างเจ้าหน้าที่ธรรมสถานกับผู้เข้าฟังการบรรยายก็เป็นสิ่งที่สร้าง ความรู้สึกที่ดี เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้เสียสละเวลาในตอนเย็น และในวันอาทิตย์มาเพื่อจัดการบรรยาย ธรรมของธรรมสถาน นับได้ว่า ธรรมสถานได้จัดกิจกรรมนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการ ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ปลุกฝังคุณธรรมและเผยแพร่คำสอนของศาสนา ชี้แนวทางดำเนินชีวิตที่ สงบสุข ขจัดทุกข์ของบุคคล

3.2 หลักสูตรต้นตระกูล 8 บทเรียน

หลักสูตรต้นตระกูล 8 บทเรียน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่หน่วยงานภายนอก คือ มูลนิธิ นวนุชชธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) ได้ขอใช้ธรรมสถานเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ แก่ผู้สนใจ นับเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากกิจกรรมที่ธรรมสถานจัดขึ้นเอง หลักสูตร ต้นตระกูลนี้ จัดในวันจันทร์และวันพุธ เริ่ม 2 - 25 พฤศจิกายน 2541 เวลา 17.00 - 19.00 น.

ที่ลานโถงภายในอาคารธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นการเรียน 8 ครั้ง 8 บทเรียน ได้รับความสนใจจากนิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน แต่อาจบริจาคได้ตามศรัทธา

มูลนิธิวามนุษยธรรม^๙ ได้จัดโครงการเพื่อสังคม คือ สวนอานันทสยาม จังหวัดชุมพร เป็นโครงการสร้างสรรค์ชุมชนรูปแบบหนึ่ง โดยใช้แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนและพึ่งตนเอง อันประกอบด้วย การศึกษา วัฒนธรรม และเกษตรกรรมธรรมชาติ โครงการสวนเด็กที่สวนอานันทสยาม เป็นการจัดทำบ้านพักเด็กหญิง ให้ได้รับการศึกษาและการพัฒนาจิตวิญญาณ และบุคลิกภาพอย่างรอบด้าน โครงการนี้รับเด็กส่วนหนึ่งจากมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก และมูลนิธิคุ้มครองเด็ก โครงการบ้านอุ่นรัก จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการจัดให้ที่อยู่อาศัยและให้โอกาสเด็กจากครอบครัวยากจนแถบชายแดนลึกเข้าไปของไทยได้มีโอกาสรับการศึกษา (มูลนิธิวามนุษยธรรม, 2541) มูลนิธิวามนุษยธรรมได้ทุนสำหรับการดำเนินงานโดยการจัดกิจกรรมและการบริจาค หรือได้รายได้จากการติดต่อของหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้มูลนิธิให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองทั้งร่างกายและจิตใจ การสัมมนา การจำหน่ายหนังสือ และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ

หลักสูตรตันตระโยคะ 8 บทเรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนผ่อนคลายความเครียด ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันและบำบัดโรคบางชนิด ค้นพบศักยภาพพิเศษภายใน ปิดกั้นองค์รวมแห่งความสงบสันติของชีวิต(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ฉ) โดยมีการสอนการหายใจเข้าออกอย่างลึก ทำให้ร่างกายได้รับประโยชน์จากการได้รับอากาศเข้าไปอย่างเต็มที่ และยังเป็นรากฐานสำคัญของการฝึกโยคะในท่าต่าง ๆ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าการฝึกอาสนะ อันจะเป็นผลดีต่อระบบต่าง ๆ ของร่างกาย อีกทั้งยังเป็นการฝึกสติไปกับการเคลื่อนไหวและการหายใจเข้าออก การผ่อนคลายร่างกายโดยการนวดตัวเอง การสร้างจินตนาการสร้างความคิดที่ดีอันเป็นผลให้ร่างกายและจิตใจได้ปล่อยวางจากภาระต่าง ๆ การฝึกสติโดยการเคลื่อนไหวประสานกันของแขนขา การทำสมาธิซึ่งเป็นส่วนสำคัญควบคู่กับการทำอาสนะ เป็นการฝึกฝนจิตใจให้เกิดความสงบ นอกจากนั้นยังมีการฝึกกายบริหารและการดูแลร่างกายอื่น ๆ อีก ถ้าผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนรู้เหล่านี้ไปหมั่นทบทวนปฏิบัติเป็นประจำ ก็จะเป็นการเสริมสร้างร่างกายและพัฒนาจิตใจ

ผู้สอนตันตระโยคะทั้ง 8 บทเรียนนี้เป็นนักบวชหรือโยคี ชื่อ ดาด้า ศีลาภัตราพันธ์ เป็นศิษย์ของท่าน พี.อาร์. สาร์การ์ ชาวอินเดีย ผู้ให้กำเนิดแนวความคิดนวมนุษยธรรม (นีโอฮิว

^๙ มูลนิธิวามนุษยธรรม ตั้งอยู่ที่ 130 ซอยรามคำแหง 36 บางกะปิ กทม. 10240 หมายเลขโทรศัพท์ 375-1608

แมนนิสต์) ส่วนคำว่า ดาด้า แปลว่า พี่ชาย เป็นการเรียกนักบวชอย่างหนึ่ง ท่านดาด้า คีลา ภักธรานันทะ แต่งกายสวมเสื้อคอปิดแขนยาวสีส้มยาวเกือบถึงเข่า นุ่งผ้าสีน้ำตาลแดงพันรอบเอว ยาวถึงเท้าแล้วทาบไขว้กันไว้ด้านหน้า มีผ้าคาดเอวสีเดียวกับเสื้อ โปกศักระห่มเหมือนชาวอินเดียด้วยผ้า สีเดียวกับผ้านุ่ง ท่านเป็นชาวแคนาดา อายุประมาณ 45 ปี

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรม “หลักสูตรตันตระโยคะ 8 บทเรียน” โดยจะไปสังเกตการณ์บริเวณ ลานที่ใช้เป็นชั้นเรียน ในเวลาประมาณ 16.00 น. ก่อนการสอนซึ่งจะเริ่มในเวลา 17.00 น. ในช่วง เวลาดังกล่าว เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานจะนำเสื้อยาวสีแดง จำนวน 8 ผืน มาปูบนลาน โดยแต่ละ ผืนจะแผ่ตรงไปยังเวที และยาวตลอดความยาวของลาน ซึ่งรองรับคนที่จะยืนในระยะห่างที่สามารถ จะเหยียดแขนเหยียดขาเพื่อฝึกโยคะได้อย่างสบาย จำนวน 7 คน

ท่านดาด้า จะมาถึงธรรมสถานในเวลาประมาณ 16.00 น. โดยท่านซีจักรยานยนต์เป็น พาหนะในการเดินทาง และเมื่อเวลาประมาณ 16.15 น. เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิรวมมนุษยธรรม คือ คุณนเรนทรา และ คุณคณิศ ก็จะมาสมทบ โดยจะจัดเรียงหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หนังสือภาษาไทยจะเป็นงานเขียนของอาจารย์เกียรติวรรณ อมาตยกุล อันจะเกี่ยวกับการนำแนวคิด นวมมนุษยธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การอบรมเลี้ยงดูเด็ก การ ฝึกฝนจิตใจ รวมไปถึงการรับประทานอาหารที่จะก่อให้เกิดประโยชน์เต็มที่ต่อร่างกายด้วยการรับ ประทานอาหารจากพืช งดเว้นอาหารเนื้อสัตว์ ส่วนหนังสือภาษาอังกฤษ จะเป็นการนำเสนอแนวคิด นี้ในด้านการศึกษา การดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ยังมีเทปเพลงอันมีท่วงทำนองที่อ่อนโยน ฟังแล้วจะ ทำให้จิตใจผ่อนคลาย แผนภาพแสดงท่าอาสนะต่าง ๆ หนังสือแนะนำมูลนิธิ และผลิตภัณฑ์อาหาร เพื่อสุขภาพจากพืช เพื่อจำหน่ายให้กับผู้สนใจ

ผู้ที่มาเรียนหลักสูตรตันตระโยคะนี้ จะเริ่มทยอยกันเข้ามา ต่างก็ยกมือไหว้ทักทายท่านดาด้า และพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิแล้วไปเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย โดยสุภาพสตรีจะสวมกางเกงกีฬา หรือกางเกงขายาว ส่วนสุภาพบุรุษนั้น ถ้าไม่ใส่ชุดกีฬามาก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งกายก็ได้ สุภาพสตรีมักจะมากับเพื่อน มีอยู่กลุ่มหนึ่งที่ผู้วิจัยไปคุยด้วย จำนวน 5 คน เป็นพนักงานบริษัท แถวถนนชิดลม

ผู้เข้าร่วมหลักสูตรตันตระโยคะ 8 บทเรียนนี้มีประมาณ 40 คน ผู้วิจัยใช้เวลาก่อนเริ่ม รายการในแต่ละครั้งสัมภาษณ์ผู้มาเรียน ได้ผู้ให้สัมภาษณ์ 12 คน เป็นชาย 5 คน และ หญิง 7 คน ดังนี้

ภาพที่ 8 ดาต้า สีละภัตรานันทะ วิทยากร "หลักสูตรต้นตระกูลโยคะ 8 บทเรียน"

ชาย	หญิง
1. นิสิตระดับปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษา นอกระบบ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	1. นักศึกษาปี 4 คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชา สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2. ชายหนุ่มอายุประมาณ 30 ปี ประกอบ อาชีพอิสระ (ค้าขาย)	2. นิสิตระดับปริญญาโท ภาควิชาการศึกษา นอกระบบ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
3. นิสิตระดับปริญญาโท ภาควิชาการศึกษา นอกระบบ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	3. นิสิตระดับปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษา นอกระบบ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
4. สุภาพบุรุษ อายุประมาณ 40 ปี	4. และ 5 เป็นนักศึกษาไทยระดับปริญญาโท สาขาการศึกษาพิเศษ ที่ The University of Newcastle ประเทศออสเตรเลีย ทั้งคู่ กลับมาทำวิทยานิพนธ์ที่เมืองไทย
5. คุณครูระดับมัธยมปลาย อายุ 50 ปี	6. สุภาพสตรี อายุประมาณ 65 ปี
	7. สุภาพสตรี อายุ 53 ปี ทำงานรัฐวิสาหกิจ

จากการสังเกตและสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ผู้เรียนต่างมีความสนใจและสนุกกับการฝึก

นักศึกษานหญิงปี 4 ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
กล่าวไว้ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2541 ว่า

“ท่านดาต้ามีความตั้งใจถ่ายทอดความรู้ บุคลิกและน้ำเสียงของท่าน
แสดงถึงความเมตตา”

ส่วนในด้านข้อเสนอแนะต่อการอบรมครั้งนี้ นิสิตหญิงระดับปริญญาเอก ภาควิชาการศึกษา
นอกระบบ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวไว้ในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2541 ว่า

“การเรียนโยคะครั้งนี้มีปัญหาเรื่องยุง ทั้งนี้คงเป็นเพราะเวลาที่เรียน
17.00 – 19.00 น. และเรียนบนลานโล่ง อีกทั้งบางครั้งมีเสียงรบกวนจาก
การก่อสร้างสนามเทนนิสที่อยู่ข้าง ๆ ธรรมสถาน นอกจากนั้น ธรรมสถาน
น่าจะอำนวยความสะดวกในการฝากกระเป๋า ข้าวของต่าง ๆ โดยมีหมายเลข
ให้กับผู้ฝากเป็นหลักฐานในการเบิก รวมทั้งถ้าจะมีห้องสำหรับอาบน้ำ
ได้ ก็จะเป็นการดีมาก”

ในส่วนความคิดเห็นของวิทยากรนั้น เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2541 ท่านดาต้าและผู้ร่วมงาน คือ คุณนเรนทราได้กล่าวถึงผลการจัดกิจกรรมว่า

“รู้สึกพอใจมากที่ผู้เรียนทุกคนมีความตั้งใจและพยายามปฏิบัติ อยากให้ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ จะทำให้เกิดผลดีต่อร่างกายและจิตใจ”

ในด้านสถานที่และความสะดวกที่ได้รับ ท่านดาต้าได้พูดถึงไว้ว่า

“ธรรมสถานเหมาะสมทั้งในการฝึกโยคะและการทำสมาธิ เนื่องจากเป็นที่โล่ง มีต้นไม้ที่ให้ความร่มรื่นและกันเสียงเข้ามา อากาศถ่ายเทเย็นสบาย รวมทั้งใหญ่พอที่จะจุคนได้ในจำนวนที่พอเหมาะต่อการสอน และอยู่ใจกลางเมืองสะดวกในการเดินทาง เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานก็ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ได้จัดสถานที่ให้อย่างเหมาะสม ระบบแสงเสียงเป็นไปอย่างทั่วถึง”

นอกจากนั้น ท่านดาต้า ยังกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

“คำว่า “ธรรมสถาน” เป็นคำที่มีความหมายดีมาก”

หลักสูตรต้นตระโยคะ 8 บทเรียนที่มูลนิธิมนุสยธรรม (นีโอฮิวแมนนิสต์) ได้จัดขึ้นที่อาคารธรรมสถานนี้ นับได้ว่าประสบความสำเร็จจากการที่กิจกรรมนี้ได้จัดในสถานที่ซึ่งมีความเหมาะสมทั้งในด้านความสงบ สะดวก สบาย และรองรับผู้มารับการอบรมได้อย่างเพียงพอ วิทยากรผู้สอนก็มีความรู้ดี และสามารถถ่ายทอดให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและปฏิบัติได้ ผู้เรียนมีความตั้งใจที่จะรับความรู้ ดังนั้น กล่าวได้ว่า จากความเอื้อเฟื้อและสนับสนุนของธรรมสถาน จึงทำให้มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์และเกิดคุณค่าแก่บุคคลที่จะใช้ในการดูแลรักษาร่างกายและฝึกฝนจิตใจ สมดังจุดประสงค์ของธรรมสถานในการเป็นสถานที่จัดกิจกรรมเพื่อชี้นำแนวทางดำเนินชีวิตที่สงบสุข

3.3 งานคริสต์มาส

เมื่อเวลาประมาณ 16.00 น. ของวันอังคารที่ 29 ธันวาคม 2541 ณ ลานโถงของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นิสิตกลุ่มหนึ่งทั้งหญิงและชายประมาณ 20 คน จากชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำลังช่วยกันจัดบริเวณนั้นให้สวยงาม โดยติดแขวนสายระบายระหว่งเสา นิสิตบางส่วนอยู่บนเวทีกำลังช่วยกันปิดอักษรบอกชื่องานวันคริสต์มาส อาหารได้จัดวางไว้บนโต๊ะเป็นข้าวผัด 1 ถาด คู่กับขนมปังที่บรรจุอยู่ในกระป๋อง และจานซึ่งใส่ลูกกวาดหลายหลากสี ผู้ร่วมงานทยอยกันเข้ามาในธรรมสถาน

หลังจากงานวันคริสต์มาสได้ผ่านพ้นไปแล้วผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์คุณองค์การ เดชะยา นิสิตภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางถ่ายภาพ คณะวิทยาศาสตร์ ณ ที่ทำการชมรมศาสนศึกษา แผนก

คริสเตียน ซึ่งตั้งอยู่ในอาคารจุลจักรพงษ์ เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2542 เขาได้เล่าเกี่ยวกับงานคริสต์มาส ดังนี้

งานคริสต์มาส ณ ธรรมสถานนั้น จัดโดยชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน เป็นปีแรกที่จัดที่นี้ ทางชมรมได้เสนอโครงการและได้รับการสนับสนุนจากธรรมสถาน อนุญาตให้ใช้สถานที่และอำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องเสียง นอกจากนี้ ธรรมสถานได้ให้ทุนในการจัดงาน ในเบื้องต้น ชมรมเสนอโครงการงานคริสต์มาสต่อธรรมสถาน เพื่อขอทุน 5,000 บาท แต่ธรรมสถานอนุมัติโครงการและให้ทุนดำเนินการ 8,350 บาท ความประสงค์ของธรรมสถานเนื่องจากพร้อมที่จะสนับสนุนกิจกรรมของคริสตศาสนา

นอกจากธรรมสถานจะได้มอบเงินเป็นทุนในการจัดงานวันคริสต์มาสแล้วยังได้ดูแลตามฝ่ายจัดงานถึงงบประมาณว่า ที่ได้รับไปเพียงพอหรือไม่ อย่างไรก็ตาม หลังจากงานคริสต์มาสสิ้นสุดลงแล้ว ชมรมคิดค่าใช้จ่ายออกมาได้ว่า จากยอดเงินที่ได้รับมา 8,350 บาท ใช้ไปเพียง 5,866.50 บาท เหลือส่งคืน 2,483.50 บาท ให้แก่ธรรมสถาน

สำหรับขั้นตอนของการจัดงานวันคริสต์มาส คุณองค์การเล่าว่า

บรรยากาศคืนงานวันคริสต์มาสเริ่มด้วย ผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. ระวี ภาวิไล) เป็นผู้เปิดงาน ท่านกล่าวต่อผู้มาในงานว่า ในนามของธรรมสถาน มีความยินดีที่ทุกคนได้ใช้สถานที่นี้เพื่อฉลองคริสต์มาส อันเป็นการระลึกถึงการที่ผู้มีคุณประโยชน์ต่อโลกได้อุบัติขึ้นเพื่อประกาศความรักของพระเจ้า พระเจ้ารักเราโดยส่งพระบุตรมาไถ่บาปให้มนุษย์ ในช่วงสุดท้ายของคำกล่าวเปิดงาน ท่านเชิญชวนให้ทุกคนได้มาที่ธรรมสถานบ่อย ๆ มาใช้สถานที่แห่งนี้ จากนั้นประธานชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียนมอบของที่ระลึกให้แก่ผู้อำนวยการธรรมสถาน

รายการอันดับแรกเป็นการบรรยายถึงความหมายของวันคริสต์มาส อันเป็นวันที่เราระลึกถึงพระคุณของพระเยซูคริสตเจ้า และดำเนินชีวิตตามอย่างพระองค์ เทศกาลนี้เป็นเทศกาลของการให้อันรวมถึงด้านจิตใจ การบรรยายยังกล่าวถึงสัญลักษณ์ของคริสต์มาส ความหมายของเพลงและต้นคริสต์มาส จากนั้นทุกคนจะร่วมกันร้องเพลงคริสต์มาสทั้งเพลงไทยและเพลงสากล แล้วรับประทานอาหารร่วมกัน รายการต่อมา เป็นการละเล่นให้ทุกคนได้ร่วมสนุกกัน โดยแฝงความรู้ทางศาสนาไว้ มีการแจกรางวัลแก่ผู้มาร่วมงาน

งานเลิกเมื่อเวลาประมาณ 19.30 น. ผู้ร่วมงานที่ไม่ต้องรีบกลับจะช่วยกันเก็บข้าวของต่าง ๆ ที่นำมา เก็บโต๊ะ เครื่องเสียง ปลดเครื่องประดับสถานที่ลงมา ทำความสะอาดบริเวณที่จัดงาน

ผลการจัดงานคริสต์มาสครั้งนี้ คุณองค์การได้ชี้แจงว่า งานนี้ได้ตั้งเป้าหมายว่าจะมีผู้มาร่วมงาน 80 คน แต่มากันได้เพียง 40 คน ทั้งนี้เป็นเพราะก่อนจัดงานเป็นช่วงการสอบกลางภาค และ

ภาพที่ 9 ผู้อำนวยการธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ. ดร. ระวี ภาวิไล)
กล่าวเปิดงานคริสต์มาส เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2541

วันที่ 29 ธันวาคม 2541 ที่เป็นวันจัดงานคริสต์มาสก็ใกล้จะขึ้นปีใหม่ มีวันหยุดยาวในวันที่ 31 ธันวาคม 2541 ซึ่งเป็นวันหยุดสัปดาห์จนถึงวันอาทิตย์ที่ 3 มกราคม 2542 บางคนได้กลับบ้านต่างจังหวัดก่อนแล้ว ไม่สามารถมาร่วมงานได้ นอกจากนั้น เนื่องจากสมาชิกของชมรมต้องสอบ จึงมีผลต่อการประชาสัมพันธ์ การบอกกล่าวให้คนมาร่วมงานทำได้ไม่ทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ยังมีสาเหตุจากการทำงานที่มีผู้ที่ไม่รู้จักธรรมเนียมสถาน มาไม่ถูก จึงมาร่วมงานไม่ได้

ผู้ที่มาในงานนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นนิสิตปัจจุบันจากคณะต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ครุศาสตร์ สัตวแพทย์ เป็นต้น ไม่มีนิสิตจากคณะแพทยศาสตร์ เกษศาสตร์ และทันตแพทยศาสตร์ ทางชมรมไม่ได้บอกกล่าวเชิญชวนศิษย์เก่าและนักศึกษาต่างสถาบัน แต่มีนักเรียนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและโรงเรียนสายน้ำผึ้งมาประมาณ 5 คน รวมทั้งมีเพื่อนนิสิตชาวพุทธ 5 คนด้วย

งานนี้เป็นโอกาสที่ทุกคนได้มาร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดี บางคนมาร่วมงานไม่ได้ เพราะมีความจำเป็นที่กลับบ้านดึกไม่ได้ บางคนกลับไปต่างจังหวัด ผู้มาในงานส่วนหนึ่งต้องกลับบ้านก่อนงานเลิก เพราะในช่วงระหว่างนั้น มีข่าวไม่ดี ทางบ้านจึงเป็นห่วงความปลอดภัย อย่างไรก็ตาม ผู้มาร่วมงานทุกคนได้ช่วยกันจัดงานอย่างพร้อมเพรียง และบรรยากาศของงานก็เป็นกันเอง พอจะกล่าวได้ว่างานได้บรรลุความสำเร็จร้อยละ 70 - 80

ตอนท้ายสุดของการสัมภาษณ์ คุณองค์การได้สรุปให้ฟังว่า ธรรมสถานนับเป็นสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการจัดงานประเภทนี้ มีเวที มีลานกว้างสำหรับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ การเตรียมงานก็เพียงแต่ไปจัดสถานที่เท่านั้น อุปกรณ์ต่าง ๆ มีอยู่พร้อมเพรียง อีกทั้งธรรมสถานอยู่ในทำเลที่แยกออกมาจากบริเวณอื่นของมหาวิทยาลัย การจัดกิจกรรมที่ต้องใช้เครื่องขยายเสียงจึงสามารถทำได้โดยไม่รบกวนบริเวณโดยรอบ แต่อย่างไรก็ตาม ในอีกแง่หนึ่ง อาจจะเป็นเพราะธรรมสถานอยู่ห่างจากชุมชนของมหาวิทยาลัย ผู้ที่มาธรรมสถานจึงยังมีน้อยอยู่

การจัดงานคริสต์มาสของชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2541 ธรรมสถานได้ให้ใช้สถานที่และอำนวยความสะดวกต่าง ๆ รวมทั้งจัดสรรงบประมาณในการจัดงาน ทำให้งานสำเร็จลุล่วงเป็นที่พอใจแก่ทุกฝ่าย นับได้ว่างานคริสต์มาสนี้เป็นส่วนหนึ่งของการที่ธรรมสถานได้ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาทุกศาสนา อันเป็นวัตถุประสงค์ของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.4 งานละศีลอด

งานละศีลอด จัดโดยชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม นับเป็นกิจกรรมทางศาสนาอีกครั้งหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้งานดำเนินไปได้ตามที่ผู้จัดมุ่งหวังไว้

เมื่อเวลาประมาณ 15.00 น. ของวันศุกร์ที่ 8 มกราคม 2542 ขณะที่นั่งในชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลามกำลังจัดเตรียมสถานที่บริเวณลานโถงของธรรมสถาน สำหรับงานละศีลอดในวันรุ่งขึ้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสดูคุยกับคุณพีรดา อาลัยมเม็ด และคุณนิไฟซอล ม่าเหม็ม นิสิตคณะเภสัชศาสตร์และคณะนิติศาสตร์ตามลำดับ ซึ่งได้กล่าวถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของงานนี้ว่า

งานละศีลอดได้จัดที่ธรรมสถานมาแล้วประมาณ 6 ปี งานครั้งนี้เป็นการจัดร่วมกันของนักศึกษาชมรมอิสลามจากสถาบันการศึกษาในกรุงเทพมหานคร คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต และสถาบันราชภัฏเฉพาะวิทยาเขตในกรุงเทพมหานคร นอกจากนั้น ยังมีอาจารย์ชาวมุสลิมมาร่วมงานด้วย

งานนี้เริ่มตั้งแต่เวลา 16.00 – 20.00 น. ในวันเสาร์ที่ 9 มกราคม 2542 มีผู้ร่วมงานประมาณ 250 คน ได้รับงบประมาณ 6,540 บาท จากงบดำเนินงานสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในส่วนของชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม

งานละศีลอดที่จัด ณ ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้ร่วมงานได้เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมทั่วไปของอิสลาม ซึ่งจะเป็นผลดีในการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของสังคมมุสลิม และสังคมส่วนรวมในอนาคต
2. เพื่อให้สมาชิกชมรมได้ปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน
3. เพื่อเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการละศีลอด ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติประการหนึ่งของอิสลาม

หลังจากงานละศีลอดได้ลุล่วงผ่านพ้นไป ผู้เขียนได้มีโอกาสนัดสัมภาษณ์ คุณนิไฟซอล ม่าเหม็ม เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2542 ณ อาคารเรียนรวม(ศึกษาวัดนา) ซึ่งเป็นสถานที่เรียนชั่วคราวของนิสิตคณะนิติศาสตร์ เนื่องจากกำลังมีการก่อสร้างอาคารคณะนิติศาสตร์อยู่ ต้องย้ายมาเรียนที่นี้ก่อน คุณนิไฟซอล ได้เล่าถึงงานละศีลอด ดังนี้ สมาชิกชมรมได้นัดพบกันเวลา 10.00 น. ของวันงาน วัน

เสาร์ที่ 9 มกราคม 2542 ที่ธรรมสถาน เพื่อมาเตรียมความพร้อม มีด้วยกัน 10 คน หัวหน้าชั้นแจ้งแบ่งงานแต่ละฝ่าย แล้วทุกคนได้ช่วยกันล้างภาชนะใส่อาหารที่เตรียมไว้ตั้งแต่เมื่อคืนโดยฝากไว้ที่ธรรมสถาน ภาชนะเหล่านี้ได้ยืมมาจากสุเหร่าบ้านครัว เป็นพวกจาน ชาม ช้อน หม้อ จากนั้นก็จัดโต๊ะและเก้าอี้ เพื่อวิทยากรในการบรรยาย ดิฉันก็ขอร้องงาน เวลา 12.00 น. พวกที่มาเตรียมงานเริ่มขนอาหาร และจัดหนังสือที่จะขาย

งานละศีลครั้งนี้ ทางชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลามเป็นฝ่ายจัดงานโดยเชิญผู้ร่วมงานจากสถาบันอื่นด้วย ผู้ที่มาในงานมีทั้งนิสิตนักศึกษาและอาจารย์ คนเริ่มทยอยเข้ามาในงานตั้งแต่เวลา 15.00 น. พิธีกรรมเริ่มในเวลา 16.00 น. เป็นการอัญเชิญพระคัมภีร์อัลกุรอาน โดยมีผู้แทนอ่าน และอธิบายความหมาย 16.30-18.00 น. เป็นการบรรยายของรองศาสตราจารย์ ดร. วินัย ดะห์ลัน เรื่องชีวิตกับอิสลาม เวลา 18.00 น. เริ่มพิธีละศีล ต่อจากนั้น เป็นการละหมาดที่ห้องภาวนา ชั้นบนของธรรมสถาน โดยแยกห้องกันระหว่างชาย-หญิง ในระหว่างนั้น นิสิตชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะเป็นฝ่ายเตรียมอาหาร การละหมาดของผู้มาร่วมงานฝ่ายชายแบ่งเป็น 3 รอบ ฝ่ายหญิง แบ่งเป็น 2 รอบ ผู้ที่ละหมาดเสร็จในแต่ละรอบจะลงมารับประทานอาหาร เวลา 19.15 น. ทุกคนรับประทานอาหารเสร็จ ก็จะเป็นการสนทนากันระหว่างผู้เข้าร่วมพิธีตามอัธยาศัย หลังจากนั้น ก็ทยอยกันกลับ เลิกงานเวลา 19.45 น. สมาชิกศาสนศึกษา แผนกอิสลาม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงรับประทานอาหารร่วมกัน อาหารที่ยังมีอยู่ก็จะใส่ถุงไว้เพื่อจะบริจาค อาหารนี้เรียกว่า ซูไฮร ในระยะถือศีลลด ชาวมุสลิมจะรับประทานอาหารในเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์ตกดินจนถึงก่อนพระอาทิตย์ขึ้นประมาณ 1-2 ชั่วโมง

หลังจากเสร็จงานแล้ว สมาชิกในชมรมได้ช่วยกันเก็บงานโดยล้างภาชนะต่าง ๆ เก็บเครื่องขยายเสียง และยกโต๊ะ เก้าอี้บนวม พับเสื่อปูพื้นคืนในที่เดิม ทำความสะอาดสถานที่ ในระหว่างนี้เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานได้อยู่ช่วยเหลือด้วยตลอด จนเวลาประมาณ 5 ทุ่มครึ่งทุกคนก็กลับบ้าน

การจัดงานละศีลครั้งนี้ ในช่วงแรกของงานตั้งแต่การเตรียมงานในวันศุกร์จนถึงเวลา 15.00 น. ของวันงานเป็นส่วนที่นิสิตปัจจุบันร่วมกันดำเนินการ หลังจากเวลา 15.00 น. ของวันงานคือ เมื่องานเริ่ม มีรุ่นพี่ที่จบการศึกษาไปแล้ว มาช่วยตักอาหารและยกไปให้ผู้ร่วมงาน ในส่วนผู้ที่มาในงานละศีลจะมีสมาชิกของชมรมทั้งนิสิตปัจจุบันและศิษย์เก่า อาจารย์ เพื่อนนักศึกษามุสลิมจากสถาบันอุดมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น นอกจากนี้ ทางชมรมยังได้เชิญมูลนิธิสันติชน และสมาคมนิสิต - นักศึกษาไทยมุสลิมมาร่วมงานด้วย

ในวันรุ่งขึ้นอันเป็นวันอาทิตย์ คนในชมรมนำรถมารับถ้วยชามที่ฝากไว้กับธรรมสถานไปคืน พวกเขายังได้เห็นรายการตอนเช้าซึ่งจัดบนลานโถงของธรรมสถาน เป็นอันว่างานละศีลโดยชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว ทั้งในส่วนพิธีกรรมและการดำเนินงาน

ภาพที่ 10 งานละศีลอด จัดโดยนิสิตชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม
เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2542

คุณนิไฟขอได้พบปัญหาที่จะเป็นข้อมูลในการปรับปรุงการทำงานครั้งต่อไป คือ ในประการแรกงานยังมีข้อผิดพลาดบางส่วน กล่าวคือ อาหารที่นำไปให้กับผู้ร่วมงานนั้นไม่ทั่วถึง ทั้งที่อาหารก็มีปริมาณเพียงพอ แต่บางสำรับมีอาหารอย่างเดียวกันหลายจาน บางสำรับไม่มีอาหารที่ควรจะมีอีกประการหนึ่ง คนที่มาร่วมงานมีจำนวนมาก งานจัดเฉพาะในบริเวณลานโถงของธรรมสถาน ฝ่ายจัดงานตกลงกันว่าจะไม่ลงไปใช้บริเวณข้างล่างและสนามหญ้า ดังนั้น พื้นที่ในการจัดงานจึงคับแคบไปบ้าง นอกจากนี้ ตอนเด็กจะมียุ่ง แต่ระหว่างพิธีงานเล็กยังไม่มีปัญหา ในช่วงที่เป็นการจัดความเรียบร้อยหลังเสร็จงาน ผู้ที่ทำงานได้รับการรบกวนจากุงเป็นที่น่ารำคาญ ปัญหาอีกอย่างหนึ่ง คือ แสงไฟฟ้ายังสว่างไม่พอ อย่างไรก็ตาม ฝ่ายจัดงานพอใจกับผลของงานที่ออกมา นับได้ว่า การจัดงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จำนวนของผู้ที่มาในงานก็พอเหมาะ และผู้มาในงานทุกคนพึงพอใจ

การละศีลอดซึ่งจัดโดยชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับความสะดวกจากธรรมสถานในด้านสถานที่ อุปกรณ์ รวมทั้งความช่วยเหลือต่าง ๆ นับได้ว่าธรรมสถานได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ในการที่ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติกิจกรรมทุกศาสนา อันเป็นประโยชน์ทางด้านจิตใจแก่ผู้ที่มีส่วนร่วม และยังเป็นการรักษาพิธีการอันเกี่ยวเนื่องด้วยประเพณีทางศาสนา

3.5 สรุป

การจัดกิจกรรมในธรรมสถาน ได้พิจารณาจากกิจกรรมบรรยายธรรมและรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” อันเป็นกิจกรรมที่ธรรมสถานจัดขึ้น ส่วนหลักสูตรต้นตระโยคะ 8 บทเรียนงานคริสต์มาส และงานละศีลอด ทั้ง 3 กิจกรรมนี้ ธรรมสถานได้เอื้อเพื่อให้ใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ หลักสูตรต้นตระโยคะ 8 บทเรียนจัดโดยหน่วยงานภายนอก ส่วนงานคริสต์มาสและงานละศีลอด จัดโดยนิสิตในชมรมศาสนศึกษา แผนกคริสเตียน และนิสิตในชมรมศาสนศึกษา แผนกอิสลาม ตามลำดับ โดยเฉพาะสำหรับงานคริสต์มาสนั้น ผู้จัดได้รับงบประมาณจากธรรมสถาน

ในการจัดกิจกรรมการบรรยายธรรมและรายการ “เพื่อความสดใสในชีวิต” นั้น เริ่มตั้งแต่ธรรมสถานได้เรียนเชิญ ประสานงาน และให้ความสะดวกต่าง ๆ แก่วิทยาการในการบรรยายธรรม จัดสถานที่โดยเฉพาะห้องบรรยายให้มีบรรยากาศที่สงบและเย็นสบาย รวมทั้งสื่อและอุปกรณ์ประกอบการบรรยายธรรมก็มีพร้อม ยิ่งไปกว่านั้น เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานก็มีความเป็นกันเองให้การต้อนรับวิทยาการและผู้เข้าฟังเป็นอย่างดี และที่สำคัญอย่างยิ่ง ผู้เข้ารับฟังต่างได้รับประโยชน์จากการได้นำความรู้และหลักธรรมที่ได้จากการบรรยายธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและพัฒนาจิตใจ ให้ความทุกข์ลดลง และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลทั่วไป

นอกจากกิจกรรมที่ธรรมสถานจัดขึ้น กิจกรรมอื่นที่จัดในธรรมสถาน คือ หลักสูตรต้นตระกูลโยคะ 8 บทเรียน งานคริสตมาส และงานละศีลอด ต่างก็ได้รับความสะดวกรทั้งทางด้านสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดงาน มีส่วนให้ผลการดำเนินงานและประโยชน์ทางด้านจิตใจที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับเป็นไปตามจุดประสงค์ของแต่ละกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่นิสิตจัดอันเป็นกิจกรรมตามประเพณีทางศาสนานั้น นับได้ว่าสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการที่ธรรมสถานเป็นศูนย์กิจกรรมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม เป็นที่หวังว่า ในโอกาสต่อไปนิสิตจะได้มีกิจกรรมที่จัดต่อเนื่องในธรรมสถาน

เมื่อประมวลความพึงพอใจและประโยชน์ที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้รับ กล่าวได้ว่า กิจกรรมที่ธรรมสถานจัดและสนับสนุนนั้น ได้บรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างเสริมศีลธรรม ส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เผยแพร่หลักธรรมทางศาสนา ชี้แนวทางการดำเนินชีวิตที่สงบสุข ขจัดทุกข์ของบุคคล และลดละความขัดแย้งในสังคม

4. ด้านการบริการของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธรรมสถานจัดให้มีบริการแก่นักเรียนและบุคลากรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งหน่วยงานและบุคคลทั่วไป คือ บริการห้องสมุด การให้ยืมสถานที่ในการจัดกิจกรรม และการให้ยืมอุปกรณ์สำหรับจัดพิธีกรรมทางศาสนา การบริการของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะพิจารณาจากการบริการของห้องสมุดธรรมสถาน อันเป็นบริการที่จัดขึ้นทุกวันจันทร์ถึงศุกร์ มีผู้คนที่ทั้งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบุคคลภายนอกมาใช้บริการ เพื่อให้เป็นสถานที่อ่านและยืมหนังสือและเทพธรรมะที่ห้องสมุดจัดไว้ ซึ่งมีจำนวนและความหลากหลายให้ผู้สนใจได้ศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้

ห้องสมุดธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้องสมุดธรรมสถานเป็นห้องขนาด 6 x 8 เมตร ภายในบรรจุหนังสือและเทพธรรมะจัดวางตามตู้และชั้น หนังสือจะเป็นหนังสือทางศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนา เทพธรรมะเป็นการบันทึกการบรรยายธรรมของวิทยากรทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาส นอกจากนี้ การบรรยายธรรมที่ธรรมสถานทุกครั้งจะได้รับการบันทึกเทปและเก็บที่ห้องสมุดนี้ ผู้ที่ไม่ได้รับฟังหรือต้องการฟังทบทวนก็สามารถยืมได้ บุคคลทั่วไปสามารถมาใช้บริการของห้องสมุดธรรมสถานได้ทุกวัน ตั้งแต่เวลา 8.30 – 18.30 น. เว้นวันหยุดราชการ โดยยืมหนังสือและเทพธรรมะในแต่ละครั้งได้รวมกันไม่เกิน 8 ชิ้น เป็นเวลา 2 สัปดาห์

ภายในห้องสมุดจะมีโต๊ะอ่านหนังสือพร้อมเก้าอี้ 8 ตัว ทำด้วยไม้แลดูงดงาม มีเครื่องปรับอากาศ 2 เครื่อง ให้ความเย็นแก่ผู้มาใช้บริการ หน้าต่างที่เปิดอยู่เป็นกระจกใสตลอดแนวผนัง ทำให้มองเห็นต้นไม้ที่ขึ้นเป็นทิวแถวอยู่ข้างนอก และต้นไม้ขึ้นอยู่ถัดไป นอกจากนั้น ยังเห็นรถผ่านเข้าออกทางประตู 7 ของมหาวิทยาลัย และรถที่แล่นสวนกันบนถนนจุฬาลงกรณ์ ซอย 9 ซึ่งอยู่ด้านหลังธรรมสถาน และย่านนั้นเป็นย่านสวนหลวง เขตปทุมวัน

ผนังอีก 3 ด้านของห้องสมุดจะเป็นที่ตั้งตู้และชั้น สำหรับวางหนังสือหรือเทป โดยจะจัดให้หนังสือของผู้เขียนคนเดียวกันอยู่ด้วยกัน และในทำนองเดียวกัน ก็ใช้วิธีนี้กับเทป เทปของผู้บรรยายธรรมคนเดียวกันจะอยู่ในชั้นเดียวกัน ดังนั้น การให้เลขทะเบียนแก่หนังสือหรือเทป จึงเป็นไปตามชื่อของผู้เขียนหรือผู้บรรยาย เช่น หนังสือเลขทะเบียน พ 9-63 ฉ 3 นั้น พ แทนหนังสือทางพุทธศาสนา พ 9 เป็นเลขทะเบียนหนังสือของพระธรรมปิฎก (พระราชวรมนี, พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)) 63 เป็นลำดับที่หนังสือของผู้เขียนท่านนี้ในห้องสมุดธรรมสถาน พ 9 - 63 คือ หนังสือชื่อ “การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย” โดยพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ส่วน ฉ 3 หมายความว่า หนังสือนี้ในห้องสมุดธรรมสถานมีมากกว่า 1 เล่ม เล่มนี้เป็นเล่มที่ 3 ของยกตัวอย่าง เลขทะเบียนหนังสือ ดังนี้

- พ1 คือ หนังสือที่เขียนโดย พุทธทาสภิกขุ
 พ2 คือ หนังสือที่เขียนโดย หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี
 พ3 คือ หนังสือที่เขียนโดย พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
 พ4 คือ หนังสือที่เขียนโดย เขมานันทะ
 พ5 คือ หนังสือที่เขียนโดย ปัญญานันทภิกขุ
 พ21 เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับ เต่า มหายาน ลัทธิในจีน
 พ22 เป็นหนังสือนิยายนิทานธรรมะ

ส่วนตัวอักษรย่อจะมีความหมาย ดังนี้

- ค หมายถึง หนังสือทางศาสนาคริสต์
 อ หมายถึง หนังสือทางศาสนาอิสลาม
 ฮ หมายถึง หนังสือทางศาสนาฮินดู
 ข หมายถึง หนังสือทางศาสนาซิกข์
 บช หมายถึง หนังสือทางศาสนาบาไฮ
 ก หมายถึง หนังสือที่เป็นผลงานของ กฤษณะมูรติ
 ฐ หมายถึง หนังสือที่เผยแพร่โดยธรรมสถาน
 บ หมายถึง หนังสือธรรมะจากต่างประเทศ

แต่ในกรณีที่ผู้อ่านมีชื่อหนังสือโดยไม่ทราบชื่อผู้แต่งก็อาจหาเลขทะเบียนของหนังสือเล่มนั้นได้จากบัตรค้นในตู้ โดยได้เรียงชื่อหนังสือตามตัวอักษรเช่นเดียวกับที่เราพบเห็นในห้องสมุดทั่วไป ยกตัวอย่าง เช่น เราต้องการหาหนังสือ หลักพระปฐมสมโพธิ เมื่อค้นแล้ว จะได้ว่า ตรงกับเลขทะเบียน พ 25 - 64 เขียนโดย ปู่ย แสงฉาย พ 25 เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับหลักปฏิบัติธรรม หลักธรรม

เทพธรรมะก็ใช้ระบบการจัดเช่นเดียวกัน คือ จัดตามผู้บรรยาย ยกตัวอย่าง เช่น เทปรหัส B 31 - 119 ม.1 หมายความว่า B 31 เป็นเทปการบรรยายธรรมของ พญ. อมรา มลิลิต เป็นอันดับที่ 119 ของผู้บรรยายที่ห้องสมุดธรรมสถานรวบรวมไว้ B 31 - 119 เป็นเทปเรื่องสัมมาสมาธิ ส่วน ม.1 หมายความว่า เทปม้วนนี้ลงทะเบียนไว้ว่า เป็นเทปของการบรรยายในเรื่องดังกล่าว ซึ่งอาจมีสำรองหรือไม่ก็ได้ กล่าวคือ ถ้ามี ม.2 , ม.3 ก็แสดงว่า เทปเรื่องนี้มีสำรองไว้เป็นจำนวนอย่างน้อย 3 ม้วน อักษร B แทนเทพธรรมะทางพุทธศาสนา ตัวอย่างการจัดเลขทะเบียนเทพธรรมะของห้องสมุดธรรมสถาน เช่น

- B 1 เป็นเทปการบรรยายธรรมของ พุทธทาสภิกขุ
 B 2 เป็นเทปการบรรยายธรรมของ ปัญญานันทภิกขุ

- B 3 เป็นเทพการบรรยายธรรมของ เสถียร โพธิ์นันทะ
- B 4 เป็นเทพการบรรยายธรรมของ เขมานันทะ
- B 5 เป็นเทพการบรรยายธรรมของ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโข
- B 27 เป็นเทพการบรรยายธรรมของ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร
- B 67 เป็นเทพการบรรยายธรรมของ บรรจบ บรรณรุจิ

นอกจากนั้น ห้องสมุดธรรมสถานได้จัดให้มีตู้หนังสืออ้างอิง ใช้ค้นคว้าภายในห้องสมุด อนุญาตให้ยืม หนังสือในตู้นี้ เช่น พจนานุกรมบาลีไทยอังกฤษ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ คัมภีร์ต่าง ๆ พระไตรปิฎก พระสูตรและอรรถกถา เป็นต้น อีกประการหนึ่ง หนังสือของห้องสมุดธรรมสถานจะได้รับการห่อปกพลาสติก

ในปีการเงิน 2541 (1 เมษายน 2541 - 31 มีนาคม 2542) ธรรมสถานได้รับเงินสำหรับงานบริการห้องสมุด จำนวน 16,500 บาท (หนึ่งหมื่นหกพันห้าร้อยบาทถ้วน) จากเงินแผนงาน ศิลปะและวัฒนธรรม แผนงานรองศาสนา งานทะนุบำรุงศาสนา กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมรองบริการห้องสมุด โดยประมาณการค่าใช้จ่ายไว้ ดังนี้

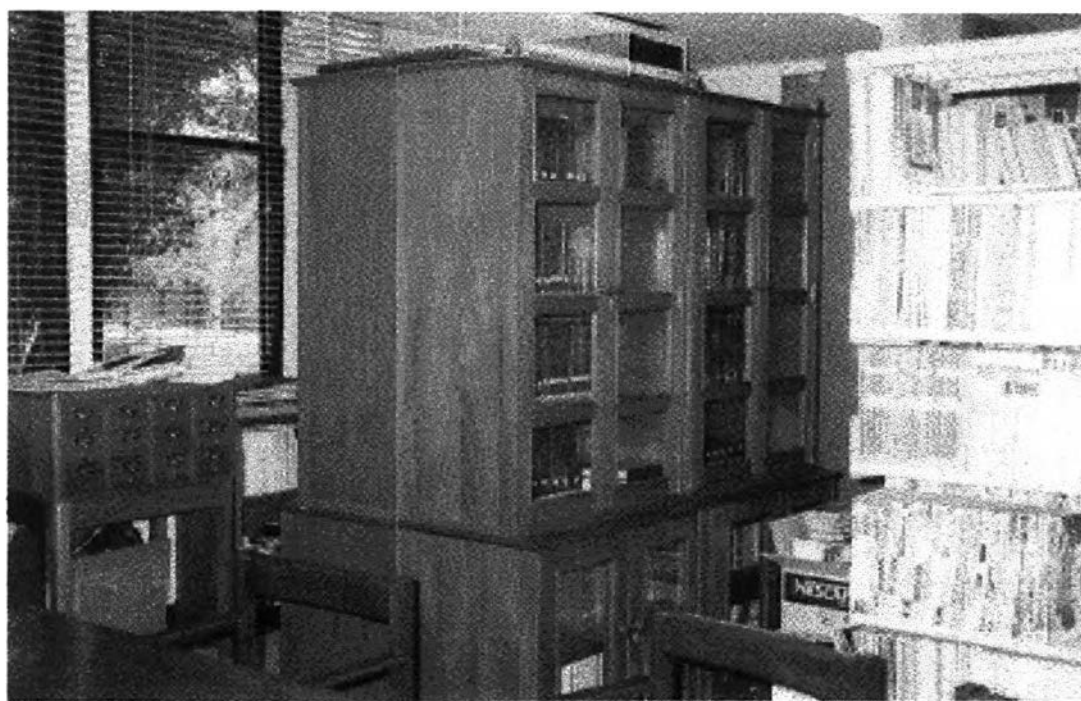
รายการ	จำนวนเงิน (บาท)	คิดเป็น ร้อยละ
1. ค่าใช้สอย		
1.1 ค่าพิมพ์บัตรสมาชิกห้องสมุด	3,000	18.2
2. ค่าวัสดุ		
2.1 ค่าหนังสือและเทพธรรมะจัดซื้อเป็นสมบัติของห้องสมุดตลอดปี	10,000	60.6
2.2 ค่าปกพลาสติกห่อหนังสือธรรมะใหม่ทุกเล่ม	1,500	9.1
2.3 ค่าบัตรผู้ยืม บัตรกำหนดส่ง ของใส่บัตร	1,000	6.1
2.4 สมุดทะเบียนหนังสือและเทพธรรมะ	500	3.0
3. ค่าสาธารณูปโภค		
3.1 ค่าไปรษณียากร	500	3.0
รวมทั้งสิ้น	16,500	100.0

(หนึ่งหมื่นหกพันห้าร้อยบาทถ้วน)

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ข)

ภาพที่ 11 โต๊ะอ่านหนังสือในห้องสมุดธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 12 ตู้เก็บหนังสืออ้างอิงในห้องสมุดธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่า ค่าใช้จ่ายของห้องสมุดธรรมสถานอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อหนังสือและเทปธรรมะ และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน คิดเป็นเงิน 10,000 และ 6,500 บาท คือ ร้อยละ 60.6 และ 39.4 ของงบประมาณห้องสมุดธรรมสถาน ตามลำดับ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ของห้องสมุดจะใช้เพื่อหนังสือและเทปธรรมะ อย่างไรก็ตาม ได้มีหน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ นำหนังสือและเทปธรรมะมามอบให้ธรรมสถาน ทำให้หนังสือและเทปธรรมะในห้องสมุดมีจำนวนมาก ครอบคลุมทุกแนวทาง และบางรายการหาได้ยาก ผู้ใช้ห้องสมุดคนหนึ่งบอกว่า เขาได้พบหนังสือที่ต้องการที่ธรรมสถานหลังจากไปตามห้องสมุดต่าง ๆ แล้ว และผู้ใช้ห้องสมุดอีกคนหนึ่งกล่าวว่า เขาได้แนะนำเพื่อน ๆ ที่สนใจหนังสือทางศาสนาให้มาที่ห้องสมุดธรรมสถาน และที่สำคัญ คือ ธรรมสถานยังเป็นสถานที่รวบรวมหนังสือของทุกศาสนา

ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รายงานผลการดำเนินงานของห้องสมุดในปีการเงิน 2540 ว่า ในระหว่าง 1 เมษายน 2540 - 31 มีนาคม 2541 มีผู้สมัครเป็นสมาชิกใหม่ของห้องสมุดธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 117 คน แต่ละวันมีผู้ยืมหนังสือและเทปธรรมะไม่น้อยกว่า 10 ราย และสามารถจัดหาหนังสือและเทปธรรมะใหม่เข้าห้องสมุดได้ไม่น้อยกว่า 200 รายการ ผลการปฏิบัติงานนี้สูงกว่าที่กำหนดไว้ในแผนทั้งในด้านจำนวนผู้สมัครเป็นสมาชิก และผู้มาใช้บริการ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมสถาน, 2541 ค)

ห้องสมุดธรรมสถาน เปิดบริการตั้งแต่เวลา 8.30 - 18.30 น. เว้นวันหยุดราชการ ในแต่ละวันจะมีผู้มาใช้บริการห้องสมุดประมาณ 20 คน บ้างก็เข้ามาอ่านหนังสือ บ้างก็มาเลือกเทปธรรมะแล้วยืมไปฟัง บางคนก็ยืมทั้งหนังสือและเทป ทั้งนี้ในแต่ละครั้งจะยืมหนังสือและเทปรวมกันได้ไม่เกิน 8 ชิ้น เป็นเวลา 2 สัปดาห์ ผู้ที่มาใช้บริการห้องสมุดมีทั้งนิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท บุคลากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบุคคลทั่วไป ผู้มาใช้บริการอยู่ในวัยต่าง ๆ ตั้งแต่ อายุประมาณ 18 ปี คือ ระดับนักศึกษา ไปจนถึงอายุ 68 ปี คือ ผู้เกษียณจากการงานแล้ว

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ใช้บริการห้องสมุดธรรมสถาน จำนวน 25 คน ในช่วงวันที่ 11 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 14 ธันวาคม 2541 โดยครอบคลุมทั้งที่เป็นนิสิต บุคลากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบุคคลทั่วไป ดังนี้

ชายหนุ่ม อายุ 23 ปี 1 คน

นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระดับปริญญาตรี 7 คน ระดับปริญญาโท 3 คน

นักศึกษาระดับปริญญาตรีจากสถาบันอื่น 3 คน

บุคลากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2 คน

บุคคลทั่วไป 9 คน

ผู้ให้สัมภาษณ์แทบทุกคนเห็นตรงกันว่า การอ่านหนังสือธรรมะ ฟังเทปธรรมะ ช่วยให้จิตใจสงบคลายเครียด และได้ข้อคิดไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังได้รู้จักกับบุคคลอื่นที่มีความชอบคล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น บางคนนิยมเทปธรรมะไปเปิดฟังในรถ ทำให้ได้รับความรู้และเกิดความสบายใจในขณะที่รถติดอยู่บนท้องถนน ผู้มาใช้บริการห้องสมุด บางคนมาเลือกเทปธรรมะแล้วฟังด้วยเครื่องเล่นเทปหูฟังส่วนตัวไม่รบกวนใคร ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนใช้เวลาอ่านหนังสือในห้องสมุดธรรมสถาน เพื่อรอรับลูกที่เรียนที่โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สุภาพสตรีคนหนึ่งให้สัมภาษณ์ว่า นักธุรกิจหลายคนมาอ่านหนังสือพิมพ์ไปฟัง เพื่อเป็นการผ่อนคลายจากปัญหาเศรษฐกิจที่ตนได้ประสบ

ธรรมสถานได้ตอบสนองผู้ใช้บริการตามความต้องการของแต่ละบุคคลในหลายรูปแบบ นิสิตปริญญาโทคนหนึ่งมาค้นคว้าหนังสือธรรมะและเทป เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ของภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ รวมทั้งได้ศึกษาหนังสือและเทปของพระอาจารย์ที่ตนสนใจ เช่นเดียวกับนิสิตระดับปริญญาตรี คณะวิศวกรรมศาสตร์กลุ่มหนึ่งมีทั้งชายและหญิงได้มาช่วยกันทำรายงานในวิชาที่เรียนจากหนังสือธรรมะที่มีอยู่ในห้องสมุดธรรมสถาน ในบางเวลามีนิสิตบางคนได้มาใช้ห้องสมุดธรรมสถานเป็นสถานที่ทบทวนวิชาที่เรียน เพราะเป็นสถานที่ที่สงบ เป็นส่วนตัว

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2541 ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์คุณเริงฤทธิ์ มีเดช ซึ่งนำหนังสือมามอบให้ห้องสมุดธรรมสถาน จำนวน 1 กล่อง ท่านไม่ได้มาร่วมกิจกรรมของธรรมสถาน แต่ภรรยาของท่านมาฟังรายการบรรยายธรรมวันศุกร์ของ พระอุรุบัติ จรณธมฺโม เป็นประจำ ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ คุณสนธิกาญจน์ ดันติลิขิตตรานนท์ ในวันที่ 1 ธันวาคม 2541 ท่านได้นำหนังสือบันทึกพระอภิธรรมมัดตสังคหะ 9 ปริเฉท ซึ่งเป็นผลงานที่ท่านรวบรวมจากหนังสือพระอภิธรรมมามอบให้ธรรมสถาน จำนวน 100 เล่ม เพื่อแจกจ่ายให้กับผู้สนใจ ท่านกล่าวว่า ท่านได้รับความรู้พระอภิธรรมจากการบรรยายของ ศ.ดร. ระวี ภาวิไล ที่ธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว จากนั้นท่านได้ศึกษาเพิ่มเติม จนได้จัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้นมา

ข้อเสนอแนะของผู้ให้สัมภาษณ์พอจะประมวลได้ ดังนี้ นิสิตชายระดับปริญญาตรีคนหนึ่งกล่าวว่า มีบางวิชาที่เรียนเกี่ยวกับพุทธศาสนา ธรรมะ ผู้สอนไม่เคยนำนิสิตมาใช้ประโยชน์จากธรรมสถาน แต่นำนิสิตไปฝึกปฏิบัติยังสถานที่อื่นนอกมหาวิทยาลัย ดังนั้น อาจจะเป็นการดีที่จะนำวิทยากรมาสอนที่ธรรมสถานแล้วให้นิสิตมาเรียน ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งซึ่งเป็นนักศึกษาจากสถาบันอื่นเสนอว่า ห้องสมุดธรรมสถานควรจะมีสื่อธรรมะประเภทวีดีทัศน์ เช่นเดียวกับบุคลากรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคนหนึ่ง อยากให้ห้องสมุดธรรมสถาน จัดทำสื่อคอมพิวเตอร์ที่จะค้นความรู้

ทางศาสนาได้ นิสิตชายระดับปริญญาโทคนหนึ่งแนะนำว่า ควรจะมีการให้ผู้เข้าใช้ห้องสมุดได้ลงชื่อไว้ เพื่อจะได้เป็นข้อมูล อย่างน้อยก็ทราบว่า ในวันหนึ่ง ๆ มีผู้มาใช้บริการทำอะไร จากสถาบันหรือหน่วยงานใด นอกจากนี้ ทางห้องสมุดควรจะมีการประเมินการดำเนินงาน โดยการให้ผู้เข้าห้องสมุดตอบแบบสอบถาม ในเรื่องนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์ชายคนหนึ่งเห็นว่า การที่บุคคลทั่วไปได้มาห้องสมุดธรรมสถานโดยไม่ต้องมีการลงชื่อ ทำให้มีความเป็นกันเอง ไม่มีพิธีรีตรอง เกิดความสะดวกใจ

ห้องสมุดเป็นบริการของธรรมสถานจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพิจารณาจากความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ อันเป็นหัวใจของการบริการ โดยผู้วิจัยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ดังที่กล่าวข้างต้น และประสบการณ์ตรงที่ได้รับ ทำให้ได้ข้อสรุปว่า ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของห้องสมุดธรรมสถานในระดับสูงมาก ทั้งนี้ ประการสำคัญ คือ เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานทุกคนได้ให้ความร่วมมือ ความสะดวก ความช่วยเหลืออย่างดี ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่งกล่าวว่า เจ้าหน้าที่ได้ช่วยเหลือที่ห้องสมุดไม่มีมาให้ นอกจากนั้น ธรรมสถานยังเป็นแหล่งรวมหนังสือและเทปธรรมะของอาจารย์ต่าง ๆ และมีเป็นจำนวนมาก ทุกแนวทาง ทุกสำนัก อีกประการหนึ่ง บรรยากาศภายในห้องสมุดธรรมสถานมีความสงบ เป็นระเบียบ ทุกคนที่มาใช้ห้องสมุดแห่งนี้ได้ร่วมกันปฏิบัติตามมารยาทของการใช้ห้องสมุด ทำให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการศึกษาหาความรู้ และความอึดอึ้งใจจากการอ่านหนังสือธรรมะ

ดังนั้น นับได้ว่าธรรมสถานได้จัดบริการนี้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ว่า เพื่อเผยแพร่คำสั่งสอนของศาสดาในศาสนาต่าง ๆ ไปสู่ผู้สนใจและสนับสนุนให้ปฏิบัติ เพื่อยังผลให้เกิดคุณค่าต่อชีวิต

สรุป

การบริการของธรรมสถานประมวลจากผู้ใช้บริการห้องสมุด พบว่า ต่างได้รับประโยชน์และมีความพึงพอใจ ทั้งนี้เนื่องจากธรรมสถานได้จัดสิ่งต่าง ๆ อันได้แก่ หนังสือ เทปธรรมะ จำนวนมากพอเพียงแก่ผู้ให้บริการ เจ้าหน้าที่ของธรรมสถานก็ให้การบริการด้วยความเป็นกันเอง และภายในห้องสมุดมีความสงบ สะดวกสบายต่อการเข้าไปศึกษาค้นคว้า ในทำนองเดียวกัน บริการด้านอื่น ๆ เช่น การให้หน่วยงานต่าง ๆ ยืมสถานที่หรืออุปกรณ์ในการประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น ธรรมสถานมีความพร้อมในการบริการทั้งด้านสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และความร่วมมือ ทำให้ผู้ที่ได้รับความเอื้อเฟื้อจากธรรมสถานสามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ นับได้ว่า การบริการของธรรมสถานเป็นส่วนหนึ่งที่สนับสนุนการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาทุกศาสนา รวมทั้งเผยแพร่คำสั่งสอนของศาสดาในศาสนาต่าง ๆ อันเป็นวัตถุประสงค์ของธรรมสถาน